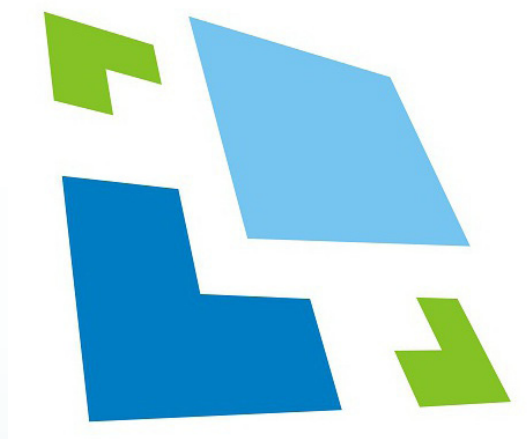


KONFERENCE



Záznamy
v archivech
východních
Čech

Hradec Králové
14. říjen 2017
4. ročník



GENEA

SBORNÍK
KONFERENCE

Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů a Státní oblastní archiv v Zámrsku
jako pořadatelé a sponzoři
informují o průběhu

4. GENEALOGICKÉ KONFERENCE

na téma

ZÁZNAMY V ARCHIVECH VÝCHODNÍCH ČECH

HRADEC KRÁLOVÉ

14. 10. 2017

Realizační tým

Milan Dynka	personální komunikace, zajištění přednášejících, logistika, tvorba programu a moderování konference
Kateřina Kamarádová	přihlášky účastníků konference, mailová a telefonická komunikace, organizační záležitosti, cateringové služby
Tomáš Mikulanka	správa webu, fotodokumentace, sazba konferenčního sborníku, publikace článků, pozvánky, grafická úprava materiálů
Aleš Pražák	zajištění konferenčních prostor a technického zázemí
Michal Hanzal	překlad přednášek pro mezinárodní účastníky konference
Roman Čadeni	videozáznam konferenčních přednášek
Petr Řeha, Matěj Pražák, Markéta Řezáčová	prezentace na workshopech „Čtení kurentu“ a „Další využití serveru FamilySearch“
Klára Řezáčová, Věra Řehová, Rebeka Vitová, Michal Audrlický, Hubert Horák	distribuce propagačních materiálů, občerstvení, šatny

Slovo úvodem

Dějištěm 4. ročníku celostátní genealogické konference, který proběhl v sobotu 14. října 2017, se stal přednáškový sál Městské knihovny Hradce Králové. Jak se stalo již tradicí, tuto podzimní aktivitu zorganizovala Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů v České republice a tentokrát ke spolupráci přizvala Státní oblastní archiv v Zámrsku. Přibližně stovka genealogů se tak sjela z mnoha koutů Čech a Moravy, aby si vyslechla přednášky, jejichž těžištěm byly záznamy v archivech východních Čech.

Čtvrtému ročníku genealogické konference byla udělena záštita náměstkyně primátora Hradce Králové ing. Anny Maclové. Rostoucí význam celostátního setkání genealogů nepřímo potvrdila i Česká televize, která na konferenci přijela natočit reportáž a odvysílala ji ještě téhož večera ve svém zpravodajství na ČT24.

Na úvod letošního setkání pozdravil přítomné ředitel SOA v Zámrsku Ivo Šulc a za organizátory promluvil člen předsednictva CJKSPD Michal Hanzal. Poté si účastníci mohli vyslechnout přednášky archivářů Martina Paukrta (*Sbírka matrik Východočeského kraje*), Michala Severy (*Příbuzenské vazby evangelických pastorů v Čechách po r. 1848*) nebo Markéty Veselíkové (*Genealogické prameny ve fondech šlechtických rodinných archivů uložených v SOA v Zámrsku*). Zajímavým zpestřením bylo vystoupení hostů: František Mlateček s humorem popsal *přesun rodu Mlatecků z Pardubicka a Královéhradecka na Malou Hanou* a Tom Hrnčíř – genealog s českými kořeny z Houstonu v Texasu – vyprávěl o činnosti, které vyvíjejí *krajanská sdružení v USA*.

Ve druhé části konference byly naplánovány dva paralelní workshopy pojaté jako procvičování dovedností nebo jako sdílení nových tipů pro další práci. V nich se účastníci mohli zdokonalit ve čtení kurentu nebo objevit nové možnosti nabízející server FamilySearch.

V poslední části konference probral René Novotný s nadšením *otázku jazykové identity v genealogickém bádání* a po něm rozvinuli přitažlivé téma *soupisy duší jako církevní prameny využitelné pro genealogické bádání* Radek Pokorný a Jiří Pavlík. V závěrečné přednášce *Genealogie a příbuzenství* pokládal účastníkům konference zajímavé otázky předseda České genealogické a heraldické společnosti v Praze Martin Slaboch.

Více informací včetně fotogalerie, sborníků a odkazu na mediální ohlasy a reportáž ČT se nachází na webových stránkách konference <http://geneakonf.cz>.

Účastníci hodnotili letošní průběh celostátního genealogického setkání velmi pozitivně; v anketě vesměs děkovali organizátorům za vzornou přípravu a skvělou atmosféru této akce, jen škoda, že workshopy trvaly pouze 30 minut. Rovněž přednášející vyjádřili přesvědčení, že akce se vydařila a přispěla k rozšíření genealogických obzorů odborníků i široké veřejnosti.



Fotografie 1: Čtvrtý ročník genealogické konference proběhl v přednáškovém sále Městské knihovny Hradce Králové.

Obsah

<i>Mgr. Ivo Šulc</i> Uvítání přítomných	5
<i>Mgr. Martin Paukrt</i> Sbírka matrik Východočeského kraje	6
<i>Mgr. Michal Severa</i> Příbuzenské vazby evangelických pastorů v Čechách po roce 1848	13
<i>Bc. Markéta Veselíková</i> Genealogické prameny ve fondech šlechtických rodinných archivů uložených v SOA v Zámrsku	19
<i>Ing. František Mlateček</i> Přesun rodu Mlatečků z Pardubicka a Královéhradecka na Malou Hanou	23
<i>Tom W. Hrnčíř</i> Krajanská sdružení v USA	27
<i>PhDr. René Novotný</i> Otázka jazykové identity v genealogickém bádání na příkladech se zaměřením na východní Čechy	30
<i>Mgr. Radek Pokorný – PhDr. Jiří Pavlík, Ph.D.</i> Soupisy duší a zповědní rejstříky v královéhradecké diecézi jako demografické a genealogické prameny	38
<i>Ing. Mgr. Martin Slaboch, Ph.D.</i> Genealogie a příbuzenství	44
Fotografie z konference	47
Představujeme sponzory konference	50



Mgr. Ivo Šulc

Ředitel Státního oblastního archivu v Zámruksu

Uvítání přítomných

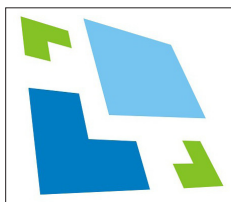
Vážené dámy, vážení pánové,

při rozhodování, zda se SOA v Zámruksu bude podílet na této konferenci, byly pro nás zásadní dva argumenty: 1) doporučení kolegů z Moravského zemského archivu v Brně, kteří se podíleli na předchozích konferencích, a 2) že bychom chtěli poněkud vylepšit náš obraz v očích badatelské veřejnosti.

Když jsme tedy byli osloveni organizátory, zda se na organizaci této konference budeme chtít podílet, byl jsem ve funkci několik měsíců a jednou z věcí, na které jsem často narážel, byly stížnosti, že archiv v Zámruksu je nevlídný vůči badatelům a genealogům. Opravdu máme rezervy v tom, jak zpřístupňujeme archiválie a jejich digitalizáty na webových stránkách. Nicméně jsou věci, které nezměníte mávnutím kouzelného proutku, a také řada z nich nezávisí jen na nás.

Neustále hledáme nové možnosti, postupy a cesty, abychom fungovali jako jiné oblastní archivy a v tuto chvíli mohu oznámit, že se v našem archivu testuje software s názvem ELZA, který se vyvíjí pod Technologickou agenturou České republiky. Jedná se o open source program, na jehož vývoji se podílí archiváři z celé ČR, garantem projektu je Ministerstvo vnitra. Tento software je u nás nasazen, probíhá testování a předpokládá se jeho využití nejen v archivu v Zámruksu ale i v jiných archivech v naší zemi. Bude umět vytvářet archivní pomůcky a zpřístupňovat digitalizáty. To vše naběhne do jednoho až dvou let, což pozvedne naše služby na vyšší úroveň. Jedna z prvních databází, které se budou do ELZy převádět, budou matriky.

Chtěl bych poděkovat kolegům, kteří se na organizaci podíleli, za možnost, že se zde můžeme jako archiv prezentovat, a přeji hodně zdaru. Samozřejmě po celou dobu konference jsem zde komukoliv plně k dispozici.



Zdravice Ing. Anny Maclové,

náměstkyně primátora pro oblast sociálních věcí, zdravotnictví, kultury a cestovního ruchu, Magistrát města Hradce Králové

Vážené a milé účastnice a účastníci 4. genealogické konference,

alespoň touto cestou Vás vítám v prostorách městské knihovny v Hradci Králové na zajímavém setkání, nad kterým jsem ráda převzala záštitu. A díky tomu jsem se dozvěděla, byť jen okrajově, čím vším se genealogie zabývá a jaká témata budete sdílet v průběhu dnešního dne. Je to oblast rozhodně velice zajímavá, může nám přinést velmi cenné informace, dovést nás ke kořenům a pochopit mnohé souvislosti.

Přeji Vaší konferenci hladký průběh, získání spousty nových poznatků, objevů. A také Vás chci pozvat k prohlídce našeho města, které nabízí spoustu různých možností, například k návštěvě Bílé věže, Galerie moderního umění či některých dalších zajímavých míst. Nestihnete-li to dnes, tak rozhodně do našeho města opět zavítejte se svými blízkými, přáteli.

Přeji Vám příjemný den.



Sbírka matrik Východočeského kraje

.....

Milan Novotný (†2012), Martin Paukrt – Sbírka matrik Východočeského kraje¹

Předkládaný příspěvek by se měl ve stručnosti dotknout historie a současného stavu sbírky, věnovat se vzniku a struktuře nejvíce badatelsky využívané archivní pomůcky (prozatímního inventárního seznamu) a v neposlední řadě se zmínit také o budoucnosti spojené především s digitalizací.

Archivní fond Sbírka matrik Východočeského kraje je primárním zdrojem informací pro genealogické bádání. K 25. srpnu 2017 zahrnoval celkem 11 588 úředních knih (tzn. matrik a indexů narozených/pokřtěných, oddaných a zemřelých) v časovém rozmezí 1587–1949 a celkovém rozsahu 455,33 bm. Od roku 2007 může badatelská obec využívat novou podobu prozatímního inventárního seznamu, jehož cílem bylo sjednotit rozdílně zpracované soupisy, které byly do roku 1960 vytvořeny v krajských (resp. později státních) archivech.

Pro tehdejší Hradecký kraj byl sídlem archivu Kuks, archiv Pardubického kraje sídlil od roku 1952 v Novém Studenci u Chotěboře.² V Novém Studenci byl k matrikám převzatým roku 1952 z území tehdejšího Pardubického kraje vyhotoven nejprve soupis podle předávacích seznamů a následně roku 1958 inventář. V něm byly za základ uspořádání vzaty okresy, vytvořené při reorganizaci veřejné správy v roce 1949, uvnitř okresů pak abecedně sídla farních úřadů (bez ohledu na církevní příslušnost).³ V Kuksu byly matriky Hradeckého kraje zpřístupněny roku 1957 prozatímní pomůckou, a to abecedně podle jednotlivých far.⁴

Po reorganizaci státní správy v roce 1960 vznikl Státní archiv (dále SOA) v Zámrsku s působností pro nově vzniklý Východočeský kraj, archivy v Kuksu a Novém Studenci se tak staly jeho předchůdci a jejich sbírky matrik základem dnešní Sbírky matrik Východočeského kraje. Ke sloučeným sbírkám matrik bývalých krajů Hradeckého a Pardubického byla roku 1962 vyhotovena pomůcka, uspořádaná abecedně podle sídel farních úřadů (bez ohledu na kraje a církve) s uvedením počtu knih a jejich celkovým časovým rozsahem podle jednotlivých druhů matrik (narozených, oddaných, zemřelých). Matriky z oblastí, které se staly součástí Východočeského kraje a předtím patřily ke krajům Libereckému, Olomouckému, Brněnskému a Jihlavskému, tehdy ještě nebyly převzaty od příslušných archivů.⁵ Roku 1963 byl vyhotoven podrobný inventář k matrikám z bývalého Hradeckého kraje.⁶

V následujících 20 letech docházelo k přírůstkům matrik z okresních archivů (vytříděním z fondů farních úřadů) a okresních národních výborů (matriky z let 1870–1900). V letech 1962,

- 1 Jedná se o zestručněnou, částečně přepracovanou a doplněnou verzi článku, jenž je uváděn jako prozatímní úvod k inventárnímu seznamu výše uvedené sbírky – Milan NOVOTNÝ, *Sbírka matrik východočeského kraje*, Sborník prací východočeských archivů, roč. 11, 2007, s. 369–379.
- 2 Od svého zřízení v roce 1949 do roku 1951 sídlil archiv Pardubického kraje ve Zdechovicích u Přelouče. Tomáš ŠIMEK, *Státní oblastní archiv Zámorsk. 40. výročí vzniku*, Sborník prací východočeských archivů, roč. 8, 2000, s. 5.
- 3 *Sbírka matrik (1609–1949)*, inventář Státního archivu v Novém Studenci, 1958, s. 1–2.
- 4 František ZAHŘÁDKA, *Sbírka matrik (býv. kraj Hradec Králové) 1605–1949, část I.*, inventář Státního archivu v Zámrsku, 1963, s. V–VI.
- 5 Týž, *Sbírka matrik, pomůcka Státního archivu v Zámrsku*, 1962, s. 5–6.
- 6 Týž, *Sbírka matrik (býv. kraj Hradec Králové) 1605–1949, část I., II.*, inventář Státního archivu v Zámrsku, 1963. Řazení dle církví, následně abecedně podle farních úřadů.

1978, 1979 a 1983 došlo k rozsáhlým meziarchivním delimitacím, kdy byly do Zámrsku převzaty matriky původem z území bývalého Jihlavského kraje (okres Havlíčkův Brod), Libereckého kraje (okres Semily, část okresu Jičín), Brněnského kraje (část okresu Svitavy) a Olomouckého kraje (část okresu Ústí nad Orlicí). Naopak ze Zámrsku byly roku 1980 delimitovány matriky z bývalého Pardubického kraje (části okresů Kutná Hora a Žďár nad Sázavou).⁷

Tyto rozsáhlé přírůstky a úbytky si ovšem vyžádaly nové zpracování archivních pomůcek. Nejprve byl v roce 1986 zhotoven inventář pro vyčleněné evangelické matriky, jejichž ukládací signatury byly při této příležitosti změněny.⁸ Nové inventáře z roku 1987 byly i nadále vytvořeny na základě bývalých krajů Pardubického a Jihlavského,⁹ Libereckého,¹⁰ Olomouckého¹¹ a Brněnského.¹² Pro matriky bývalého Hradeckého kraje byl však i nadále užíván inventář z roku 1963.¹³

Další přírůstky a úbytky se vpisovaly přímo do těchto inventářů a jejich badatelské využití bylo enormní, takže již záhy přestaly vyhovovat. V roce 1997 byla proto vytvořena databáze v prostředí MS Visual FoxPro, do níž byly postupně přepisovány výše uvedené archivní pomůcky. V roce 2004 byla databáze předána k užívání jak pracovníkům archivu, tak badatelům na počítači ve studovně. Již při přepisování údajů byla zřejmá nejednotnost daná zejména různou dobou vzniku použitých inventářů. Databáze navíc neumožňovala vytištění přehledné pomůcky. Práce na jednotném inventáři Sbírký matrik Východočeského kraje tak pokračovala až do roku 2007, kdy byly údaje z této databáze převedeny do programu pro tvorbu archivních pomůcek Janus Archiv a inventární seznam celé sbírky byl vytištěn a dán k dispozici badatelům.

Pro jednotný inventář celé sbírky byla vzhledem k četným územně-správním reformám a změnám v minulosti i současnosti zvolena následující struktura podle úřadů, jež matriky do roku 1949 vedly:

1. Římskokatolická církev
2. Evangelické církve: a) Reformované a luterské sbory a kazatelské stanice (Českobratrská církev evangelická, Německá evangelická církev)
b) Svobodná česká evangelická církev (tzv. Balcariáni)
c) Jednota bratrská
d) Církev československá
3. Civilní (okresní) úřady
4. Stavovské (občanské) úřady (něm. Standesämter)

Uvnitř jednotlivých skupin jsou tedy příslušné farní, resp. okresní a stavovské úřady řazeny abecedně podle svých sídel bez ohledu na aktuální či historické územní členění, každý úřad začíná pro přehlednost vždy na nové stránce inventáře. Jak je patrné již z názvu sbírky, jsou v ní soustředěny matriky z území bývalého Východočeského kraje, tzn. ze současného Královéhradeckého kraje (okresy Hradec Králové, Jičín, Náchod, Rychnov nad Kněžnou, Trutnov), Libereckého kraje (okres Semily), Pardubického kraje (okresy Chrudim, Pardubice, Svitavy,

⁷ Podrobněji M. NOVOTNÝ, *Sbírka matrik*, s. 370–371.

⁸ Marie MACKOVÁ, *Sbírka evangelických matrik 1782–1929*, inventář Státního oblastního archivu v Zámrsku, 1986, s. 9–10. Řazení dle sborů – nejdříve reformované sbory, poté luterské a jeden sbor obnovené jednoty bratrské, následně abecedně podle sídel farních úřadů. Tento a starší inventáře obsahovaly na rozdíl od novějších pomůcek i úvody, z nichž se lze dozvědět aspoň základní údaje ke vzniku celé Sbírký matrik.

⁹ *Sbírka matrik Východočeského kraje. Matriky býv. kraje Pardubického, části kraje Jihlavského a všech přírůstků 1618–1949*, inventář Státního oblastního archivu v Zámrsku, 1987. Řazení abecední podle farních úřadů.

¹⁰ *Sbírka matrik převzatých delimitací v r. 1978 ze státního oblastního archivu v Litoměřicích pro okres Semily a část okresu Jičín z dřívějšího kraje Liberec 1648–1949*, inventář Státního oblastního archivu v Zámrsku, 1987. Řazení abecední podle farních úřadů.

¹¹ *Sbírka matrik (bývalý kraj Olomouc) 1641–1900*, inventář Státního oblastního archivu v Zámrsku, 1987. Řazení abecední podle farních úřadů.

¹² *Sbírka matrik (bývalého kraje Brněnského) 1587–1949*, inventář Státního oblastního archivu v Zámrsku, 1987. Řazení abecední podle farních úřadů.

¹³ Viz pozn. 6.

Ústí nad Orlicí) a kraje Vysočina (okres Havlíčkův Brod). Přestože jsou správní obvody státních oblastních archivů vymezeny nově (SOA v Zámrsku územím krajů Královéhradeckého a Pardubického k 1. lednu 2000),¹⁴ k mezikrajským delimitacím matrik již nebylo přistupováno.

Záhlaví úřadu je tvořeno zpravidla následujícími údaji:

- **Názvem sídla úřadu** podle statistického lexikonu obcí z roku 2007.¹⁵
- **Územním obvodem:** názvy lokalit byly převzaty ze starších inventářů, které vesměs odrážely stav k roku 1949, resp. jsou průběžně opravovány a zejména doplňovány podle výskytu v jednotlivých matrikách. Velmi rozsáhlé a nestálé územní obvody evangelických far byly stanoveny na základě zjištění výskytu konkrétních lokalit v matrikách.¹⁶ Uváděny jsou i variantní – dřívější či německé (výjimečně latinské) – názvy lokalit.¹⁷
- **Poznámkou** o vzniku farnosti, chybějících matrikách apod. I tyto údaje byly převzaty ze starších inventářů a vzhledem k již několikrát výše zmiňované akutní potřebě inventářů nových bylo nutné prozatím rezignovat na jejich ověřování a nutné sjednocování (včetně použité terminologie). Z hlediska badatele je zde nejdůležitější poznámka o tom, k jaké fari byla popisovaná (zpravidla v 18. či 19. století vzniklá) farnost dříve filiální, tedy kde hledat starší matriky.
- **Druhem úřadu** (fara katolická, evangelická, československá, civilní úřad, stavovský úřad).
- **Církevně-správní příslušností** odlišná u jednotlivých církví a úřadů.¹⁸
- **Územně-správní příslušností:** názvem současného matričního obvodu, okresu a kraje podle statistického lexikonu obcí 2007.¹⁹

14 Ustanovení § 48 zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů.

15 *Statistický lexikon obcí České republiky 2007. Podle správního rozdělení k 1. 1. 2007 a výsledků sčítání lidu, domů a bytů k 1. březnu 2001*, jedenáct okresů bývalého Východočeského kraje na s. 651–824. Výjimečně se vyskytlo několik lokalit, které jsou již pod „rozlišovací schopnost“ tohoto lexikonu, ty byly dohledány podle historického lexikonu obcí *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005, II. díl, Abecední přehled obcí a částí obcí v letech 1869–2005*, Praha 2006, 624 s. a dvojjazyčného *Seznam míst v království Českém (Orts-Repertorium für das königreich Böhmen)*, Praha (Prag) 1893, 430 s. + 100 s. místního rejstříku.

16 M. MACKOVÁ, *Sbírka evangelických matrik 1782–1929*, str. 10.

17 Názvy obcí a jejich částí jsou uváděny podle výše uvedených lexikonů, tak aby mohl být vyhotoven jednotný místní rejstřík k celému inventáři. Při vzniku této pomůcky šlo zejména o co nejrychlejší nahrazení fyzicky již naprosto opotřebovaných starých inventářů. Vyhledávání je tak prozatím možné pouze v digitální formě inventáře pomocí fulltextu. Výjimku tvoří územní obvody civilních (okresních) úřadů, které neobsahují výčet desítek obcí a jejich částí, ale je zde uváděna pouze příslušnost k tehdejšímu politickému okresu (u politických expozitur území soudních okresů). Pro orientaci v územních obvodech jednotlivých úřadů lze doporučit statistický lexikon k roku 1921 – *Statistický lexikon obcí v Republice československé. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 sb. zák. a nař. Vydán ministerstvem vnitra a státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 15. února 1921. I. Čechy*, 2. vyd., Praha 1924, XXVI + 596 s., II. Morava a Slezsko, Praha 1924, XXIII + 222 s.

18 Římskokatolické matriky – v záhlaví fary je vedle diecéze uváděna i příslušnost k vikariátu (u diecézí královéhradecké a litoměřické) či děkanátu (u arcidiecéze olomoucké a diecéze brněnské) – vše ke stavu roku 1949, kdy byly církevní matriky uzavřeny. Blíže viz zákonem č. 268/1949 Sb., o matrikách, ze dne 7. prosince 1949. Církevní i civilní matriky byly ke konci toho roku uzavřeny a od počátku roku 1950 byl zaveden jednotný systém státních matrik, vedených matričními odděleními národních výborů. Církevní matriky byly prohlášeny za státní majetek.

Reformované a luterské sbory a kazatelské stanice – v záhlaví far je uváděna příslušnost k superintendenci a seniorátu podle schematismu k roku 1886. *Šematismus evangelické církve augšb. a helv. vyznání v královstvích a zemích na říšské radě zastoupených 1886*, Vídeň 1887, s. 45–66 a 146–168.

Svobodná evangelická církev česká a Jednota bratrská – v záhlaví far není uváděna církevní příslušnost vzhledem k minimálnímu zastoupení (celkem se jedná o čtyři matriky ve třech sborech).

Církev československá – v záhlaví far je uváděna pouze příslušnost k východočeské diecézi.

Civilní (okresní) úřady – v záhlaví úřadů není uváděna správní příslušnost, neboť ta je již uvedena v územních obvodech a poznámce.

Stavovské (občanské) úřady (Standesämter) – v záhlaví úřadů je uváděna pouze příslušnost k původnímu okresu v době vzniku úřadu.

19 Údaje platí pro sídlo farního/civilního úřadu, ne nutně již pro všechny lokality v územním obvodu dotyčného úřadu, pokud zasahuje např. i do jiného okresu.

V rámci příslušného úřadu jsou v inventáři řazeny matriky, z jeho činnosti vzešlé. Popis jednotlivých matrik tvoří následující údaje: inventární číslo, signatura, druh matriky, druh indexu, celkový časový rozsah zápisů, číslo ukládací jednotky, územní rozsah zápisů v matrice, její rozměry, vazba, počet listů (fol.) či stran (pag.), jazyk zápisů, poznámka, případné omezení nahlížení do matriky („*lze předkládat od*“), číslo mikrofilmu a odkaz ke stažení.

Inventární číslo má a bude mít jen omezený význam. Při budoucím doplňování přírůstků pod příslušný úřad bude nutně docházet k posunům a přečíslování. Sloužit bude zejména při odkazech z místního rejstříku.²⁰

Systém ukládacích **signatur** je dán historickým vývojem celé sbírky. Z hlediska badatelského využití je zásadní pro objednání matriky ke studiu. Jedině podle signatury se mohou archiváři orientovat v depozitářích s matrikami. Systém signatur je následující (zjednodušeno):

- Sign. x (kde x znamená číslo dvojmístné až čtyřmístné) – římskokatolické matriky krajů (do roku 1960) Pardubického, Jihlavského, Libereckého. Původně šlo o inventární čísla – tvořeny tedy prostě přírůstkově. Obdobně, pouze však čtyřmístným číslem, jsou tvořeny signatury matrik civilních a stavovských úřadů, církve československé, svobodné české evangelické církve a některých později vzniklých sborů reformovaných či luterských.
- Sign. x-x (předčíslí je až trojmístné, za pomlčkou jednomístné až čtyřmístné číslo) – římskokatolické matriky kraje Hradeckého. Předčíslí byla přidělena jednotlivým faram, v nich pak seřazeny matriky a dáno jim pořadové číslo. Od určité doby již nebyly přírůstky fyzicky dořazovány k farám, přesto obdržely „hradecké“ předčíslí a za pomlčkou prosté přírůstkové číslo.
- Sign. M-x x (předčíslí až dvojmístné, za mezerou pouze čtyřmístné přírůstkové číslo) – římskokatolické matriky kraje Brněnského. Předčíslí značí jednotlivé fary.
- Sign. Ox-x (předčíslí fary pouze jednomístné, za pomlčkou pouze čtyřmístné přírůstkové číslo) – římskokatolické matriky kraje Olomouckého.
- Sign. L x-x (předčíslí jednomístné, za pomlčkou až dvoumístné) pro luterské sbory, sign. R x-x (předčíslí až dvoumístné, za pomlčkou taktéž) pro reformované sbory, sign. JB x-x (obojí jednomístné) pro obnovenou jednotu bratrskou. Předčíslí obdobně jako výše pro jednotlivé fary.
- Případné doplňky byly označovány velkými písmeny A, B, C, a to i v předčíslí far.²¹

Podle **druhu matričního zápisu** (N – zápisy o narozených/pokřtěných osobách, O – oddaných, Z – zemřelých) a dále v chronologickém sledu jsou matriky řazeny uvnitř jednotlivých úřadů.²²

Lokality v **územním rozsahu** jednotlivých matrik jsou uvedeny ve tvaru podle výše uvedených lexikonů.²³ Základním rozlišovacím bodem je rok 1784, kdy byly hromadně zakládány nové římskokatolické matriky s novým, mnohem důkladnějším formulářem na základě patentu Josefa II. z 20. února 1784.²⁴ Schéma zápisu jednotlivé matriky, v níž jsou všechny lokality farnosti zapsány dohromady, je následující:

- ▶ do roku 1784 – *farnost XY (abecedně řazené lokality) + filiální obvod XY (abecedně řazené lokality)*,
- ▶ po roce 1784 – *lokalita XY + lokalita XY + lokalita XY ...*

Zpřesňující časový rozsah matriky (na měsíce) u hromadných zápisů lokalit je zapsán až v poznámce.

20 Na základě nových pravidel pro zpracování archiválií z roku 2015 bude nahrazeno *pořadovým číslem* – srovnej Michal WANNER a kol., *Základní pravidla pro zpracování archiválií*, 2. opravené a rozšířené vydání, Praha 2015, 378 s.

21 Jak je z výše uvedeného patrné, panuje v současném systému signatur značná variabilita. Tento systém by bylo možné racionálně změnit až poté, co bude celá sbírka uzavřena, tj. budou převzaty od matričních úřadů všechny matriky vzniklé před rokem 1949. Blíže pozn. 18 – odkaz u římskokatolických matrik.

22 Zejména v nejstarších dobách byly v rámci jedné knihy obsaženy i všechny tři druhy zápisů (NOZ), ovšem v samostatných oddílech. Samostatné indexy (rejstříky) k matrikám jsou řazeny pod příslušným úřadem až na závěr (opět v pořadí NOZ, N, O, Z a chronologicky).

23 Srovnej s pozn. 15.

24 Patentu předcházelo vydání dvorského dekretu z 19. ledna téhož roku, kterým se předepisovalo vést pro každou lokalitu zvláštní matriku, případně alespoň matriční oddíl. Srovnej Eduard MAUR, *Vývoj matričního zápisu v Čechách*, Historická demografie, roč. 6, 1972, s. 47–50.

Pokud se v jednotlivé matrice vyskytují dva a více samostatných oddílů s lokalitami (bez ohledu na rozlišovací rok), zapisujeme zpřesňující časový rozsah jednotlivých oddílů přímo do územního rozsahu (např. *lokalita XY + lokalita XY [datace]*, *lokalita XY [datace]*, *lokalita XY [datace]...*).

U evangelických sborů a civilních úřadů není při popisu matriky její územní rozsah vůbec uváděn. Tvoří jej totiž celý územní obvod evangelické farnosti či politického okresu.

V **poznámce** je zejména přesněji zachycen časový rozsah matriky (viz výše), informace o tom, že matrika obsahuje např. pamětní zápisy, seznam farářů, kostelní účty či inventář jmění, zpovědní seznam, podací protokol, opis patentu apod. Jen v několika matrikách se vyskytují kresby či malované titulní listy. Oproti tomu poměrně časté jsou zápisy vojenských osob či židů. Vojenské matriky ve vlastním slova smyslu (tedy pro vojenská tělesa, nemocnice apod. s vlastní vojenskou duchovní správou)²⁵ ani matriky židovských náboženských obcí z východních Čech²⁶ nejsou v naší sbírce uloženy.

Zajišťovací reprodukce matrik na **mikrofilm** byly v Zámrsku pořizovány soustavně již od roku 1967 a z nich byly následně zhotovovány též studijní reprodukce.²⁷ V roce 2015 bylo zejména z finančních důvodů mikrofilmování ukončeno²⁸ a nahrazeno digitalizáty.

Na posledním řádku již digitalizované matriky je umístěn **odkaz ke stažení** v podobě hypertextového odkazu (<http://... .zip>).²⁹ Na základě dohody uzavřené mezi SOA v Zámrsku a neziskovým sdružením FamilySearch International, byla v červnu 2009 zahájena digitalizace matrik uložených v našem archivu. V roce 2016 byla spolupráce dočasně přerušena a nahrazena digitalizací ve vlastní režii archivu.³⁰ K 25. srpnu 2017 nebylo z 11 588 zpracovaných úředních knih dosud digitalizováno 504 matrik.³¹ K těmto nedigitalizovaným matrikám bude nutné přičíst ještě 393 svazků z přírůstků, které jsme obdrželi v rozmezí června–října 2017.³² Po jejich zpracování bude výsledná databáze převedena z programu Janus Archiv do nového databázového programu ELZA, který již umožňuje připojení digitálních reprodukcí k jednotlivým záznamům.

25 K těmto blíže např. Zdeňka Kokošková, *Konstituování autonomní vojenské duchovní správy v habsburské armádě a vedení vojenských matrik polním klérem (Od třicetileté války k josefským matričním reformám)*, Sborník archivních prací, roč. XLV, 1995, č. 1, s. 41–72. Vojenské matriky jsou uloženy ve Vojenském historickém archivu v Praze.

26 K nim podrobně: Zlatoše KUKÁNOVÁ – Lenka MATUŠÍKOVÁ, *Matriky židovských náboženských obcí v Čechách a na Moravě z let 1784 až 1949*, *Paginae historiae*, roč. 0, 1992, s. 103–127. Z. KUKÁNOVÁ – L. MATUŠÍKOVÁ, *Soupis matrik židovských náboženských obcí v Čechách*, *Paginae historiae*, roč. 1, 1993, s. 72–150. II. část, roč. 2, 1994, s. 90–138. III. část, roč. 3, 1995, s. 208–247. IV. část, roč. 4, 1996, s. 152–181. Tyto matriky jsou uloženy v Národním archivu v Praze.

27 T. ŠIMEK, *Státní oblastní archiv Zámorsk*, s. 8. Tato práce by již byla dokončena, avšak vzhledem k častým poruchám vyvolávacího zařízení a používání méně kvalitního fotomateriálu v minulosti bylo nutné část mikrofilmů pořídit znovu. Obě řady filmů mají stejná (prostá přírůstková) čísla. Pohodlnému badatelskému využití studijních reprodukcí nicméně brání zejména od počátku chybně zvolená koncepce celého mikrofilmování. Na jeden svitek filmu bylo totiž povětšinou nasnímáno i několik matrik, někdy je naopak jedna matrika z důvodu velkého stránkového rozsahu na více filmech.

28 Poslední nasnímanou matrikou byla dne 4. června 2015 sign. 2-8336 (farnost Bartošovice v Orlických horách) na mikrofilm č. 4248.

29 Zvažována byla též možnost vytvoření webové aplikace pro prohlížení matrik, především z finančních a personálních důvodů však bylo nakonec přistoupeno k umožnění bezplatného stahování celých matrik prostřednictvím internetu a jejich prohlížení v aplikaci, zvolené samotným uživatelem.

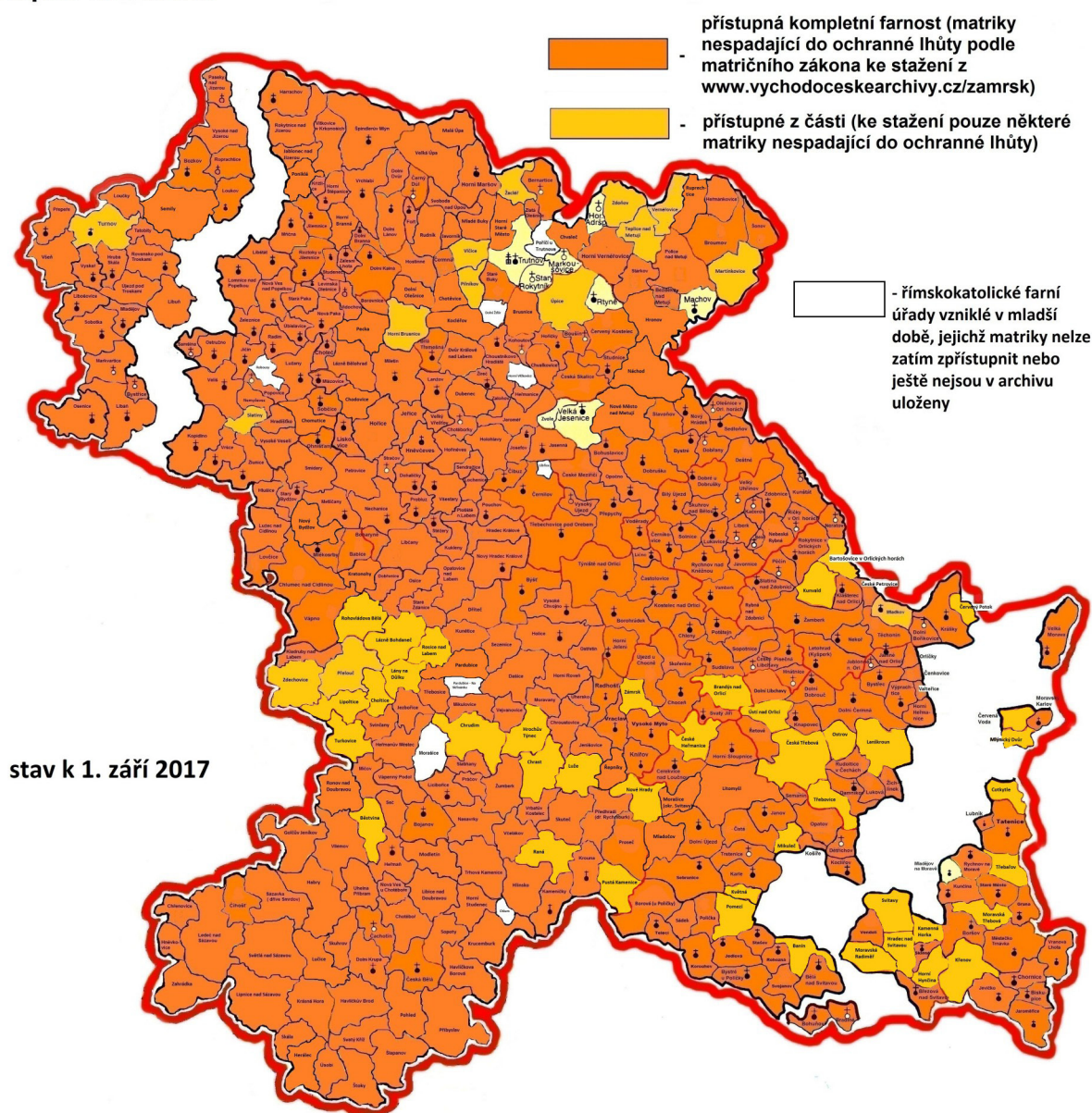
30 Zpočátku bylo při digitalizaci postupováno dle abecedního řazení farních úřadů (takto byly zhotoveny reprodukce matrik římskokatolických farních úřadů se sídly v lokalitách začínajících na písmena B, C a Č). V průběhu digitalizace se však ukázalo, že je vhodnější digitalizovat vybranou kmenovou faru a zároveň s ní i její filiální (pozdější farní) obvody. Před samotnou digitalizací totiž probíhalo určení lokalit z obvodu farnosti podle výše uvedeného statistického lexikonu a kontrola územního a časového rozsahu jednotlivých matrik. Digitalizace tak postupovala podle větších územních celků, které na sebe navazovaly, a nevznikaly již jednotlivé „ostrovy digitalizace“.

31 Není zde započítáno 196 svazků matrik s přesahem (tzv. „lze předkládat od“), které bude možné zpřístupnit v roce 2018 a následujících letech. Započítán je však přírůstek 152 svazků převzatý dne 3. května 2017 z Krajského úřadu Pardubického kraje (č. přírůstku 38/2017), který se podařilo do srpnové aktualizace inventárního seznamu zpracovat.

32 Jedná se o přírůstek 325 svazků z matričních úřadů Královéhradeckého kraje, 25 svazků z kraje Vysočina, 32 svazků z Libereckého kraje a 11 svazků vytříděných z fondů farních úřadů.

Sbírka matrik Východočeského kraje

Přehled digitalizovaných římsko-katolických farních úřadů, jejichž matriky jsou přístupné ke stažení



Obr. 1: Sbírka matrik Východočeského kraje – přehled digitalizovaných římsko-katolických farních úřadů, jejichž matriky jsou přístupné ke stažení. Stav k 1. 9. 2017.



Mgr. Michal Severa

Archivář Oddělení správy archivních fondů a sbírek SOA v Zámrsku,
doktorand Ústavu českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy

Příbuzenské vazby evangelických pastorů v Čechách po roce 1848

Cílem konferenčního příspěvku bylo poukázat na příbuzenské vazby evangelických pastorů, později evangelických farářů, kteří do Čech a na Moravu po vydání Tolerančního patentu přicházeli především z Uher, aby spolu se založenými sbory budovali evangelickou církev helvetského a luterského ritu. Výjimečně s panovníkovým povolením mohli na území monarchie působit pastoři z Pruska. Pastoři narození v Čechách přicházejí na scénu až v druhé generaci, kdy aktivní evangelíci vysílají na studia do Uher své syny, aby se pak vrátili a sloužili českým a moravským sborům nebo se stali kantory. Konstituováním tolerančních sborů a tím vznik pozic pastorů, které obsazovaly vzdělané osoby, se na našem území objevuje nová společenská a intelektuální elita, která zapadá do osvícenského prostředí své doby. Evangelické rodiny, které na našem území žily již před tolerancí, a rodiny nově přichozích pastorů, uzavíraly často mezi sebou sňatky a mnohé rodiny si mezi sebou předávaly tradici povolání, pastorské a kazatelské služby. Některé rodiny tím pádem ještě dnes zachovávají kontinuitu od doby toleranční.

Na níže uvedených příkladech třech rodin, z kterých dvě byly blízce spřízněné, zatímco ta zbývající s ostatními evangelickými rody, jsme pomocí genealogické metody sestavili posloupnosti a příbuzenské vazby mezi jednotlivými pastory, čímž jsme se snažili dokázat, že otázka víry a služby Bohu a člověku ve vykonávání kazatelské a pastorační činnosti byla velmi silná. Součástí textu jsou i zjednodušené rodové rozrody a jednotlivá schémata rodových větví. Data byla vyhledávána především v matrikách a dalších pomůckách, které jsou uvedeny v poznámkovém aparátu. Genealogická schémata obsahují pouze osoby pastorů, popřípadě jejich manželky, které byly dcerami jiných pastorů (modrá pole), zakladatele rodů (zelená pole) či jiná osoby (šedé a oranžové pole). Data obsažená v textu a ve schématech obsahují pouze informace, které byly shromážděny za účelem konference a mohou sloužit jako východisko pro další bádání, která můžeme v nejbližší době očekávat.

Pastorský rod Szalatnayů z Uher

Původně uherský zemanský rod, který byl v roce 1639 Ferdinandem III. povýšen do šlechtického stavu s predikátem „de Nagy Szalatna“. Šlechtictví potvrdil svojí listinou v roce 1693 Leopold I.¹ Z tohoto šlechtického uherského rodu pocházel do Čech příšlý János Szalatnay, který se stal zakladatelem tradičního pastorského rodu v Čechách a na Moravě.²

János Szalatnay (1758–1827),³ absolvoval gymnázium v Miskolci a studoval teologii na reformovaném lyceu v Šarišském Potoku, aby pak jako první pastor až do své smrti zakotvil v helvetském sboru v Moravči. Jako příšlý z Uher neovládal češtinu, která byla v jeho kazatelské praxi zásadní, a k rychlejšímu osvojení jazyka mu jistě přispěl sňatek s Ludmilou Ma-

1 Petr MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*, díl II, N-Ž, Praha 2010, s. 336–337.

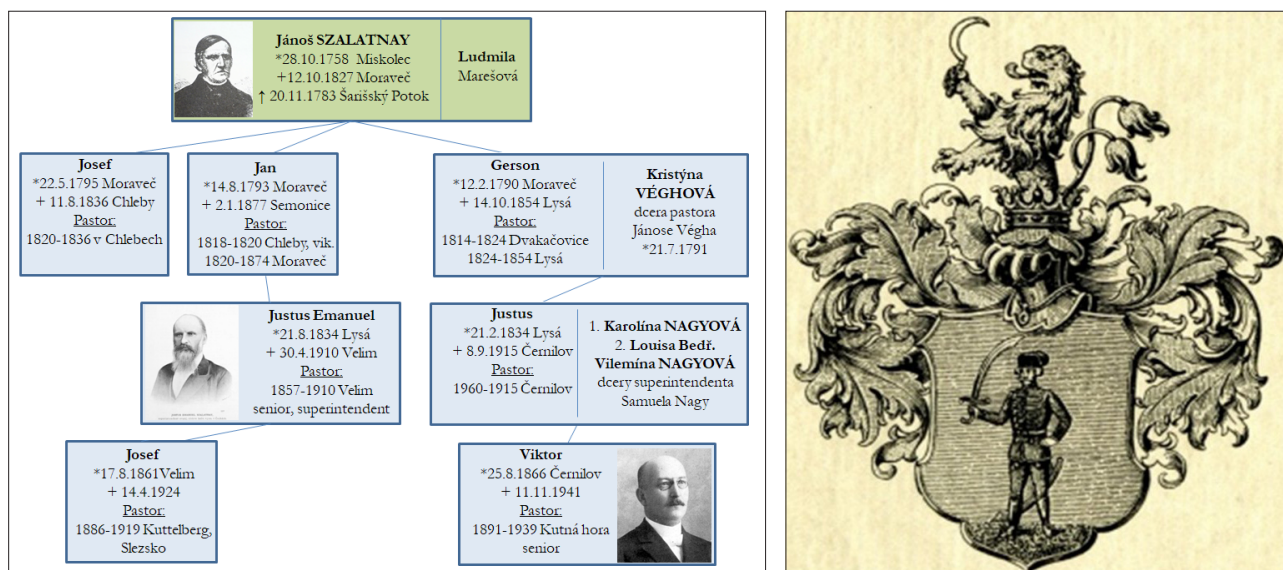
2 Ferdinand HREJSA, *Jan Szalatnay a jeho Paměti z doby toleranční*, Praha 1931.

3 Pokud není uvedeno jinak, jsou životní data excerpována z matrik uložených ve státních oblastních a zemských archivech. Jejich přesná citace nebyla nutná pro účel tohoto příspěvku.

rešovou původem z Kolína, která mu na svět přivedla 10 dětí. Z toho tři synové následovali povolání svého otce a zamířili za studiem do Uher. Syn *Josef* (1795–1836) strávil celý život ve službě pastorského úřadu ve Chlebech (1820–1836).

Linie následovníků pokračovala od prostředního syna *Jana Szalatnaye* (1793–1877) a syna *Gersona* (1790–1854). Jan po vikářském úřadu v Chlebech přijal místo po svém otci v Moravě (1820–1874). Následovníkem v pastorském úřadu se stal jeho syn *Justus Emanuel* (1834–1915), který dosáhl úřadu seniora a českého superintendenta s působišťem ve Velimi. Kromě své kazatelské činnosti byl významným hospodářským činitelem na Kolínsku a Čáslavsku.⁴ Bratr *Josef Szalatnay* (1861–1924) působil coby pastor v Kuttelbergu ve Slezsku.

Gerson Szalatnay (1790–1854) se oženil s Kristýnou Véghovou, dcerou prvního helvetského pastora Jánose Végha (1755–1830),⁵ čímž se propojily dvě pastorské rodiny. Pastorační činnost rozvíjel v Dvakačovicích (1814–1824) a Lysé nad Labem (1824–1854).⁶ Gersonův syn *Justus Szalatnay* (1834–1915) pojal za manželku nejprve Karolinu Nagyovou a po její předčasné smrti její sestru Louisu Bedřichu Vilemínu Nagyovou, obě byly dcerami moravského reformovaného superintendenta Samuela Nagy a vnučky Györgye Nagy, z Uher příslého prosetínského pastora. *Gerson* (1790–1854) celý svůj život spojil s reformovaným sborem v Černilově (1860–1915). *Viktor Szalatnay* (1866–1941), syn *Gersona*, studoval gymnázium v Bernu a teologii v Basileji, Vídni a Berlíně a po krátkém působení vedle otce v Černilově byl pozván do Kutné hory, kde sloužil v pozici kazatele a pastora, tehdy již evangelického faráře v letech 1891–1941.⁷ Ve stopách Szalatnayů kráčí pravnuk Viktora Szalatnaye *Jan Mamula*,⁸ který již nenese rodové jméno, neboť je vnukem dcery faráře Viktora.



Obr. 3: Rozrod rodu Szalatnayů. Vpravo – erb rodu de Nagy Szalatna (<http://uhersko.com/wp-content/uploads/2016/04/erb-Szalatnay-de-Nagy-Szalatna.png>).

Pastorský rod Fleischerů z Brozánků u Mělníka

Manželé selského původu Antonín Fleischer (*1757) a Alžběta rozená Bubeníčková (*1757) z Brozánků u Mělníka se po vyhlášení Tolerančního patentu přihlásili na vrchnostenské kanceláři k evangelické víře. Jejich přesvědčení je vedlo k pozoruhodnému kroku, který mezi sedlá-

4 https://cs.wikipedia.org/wiki/Justus_Emanuel_Szalatnay [cit. 21.11.2017].

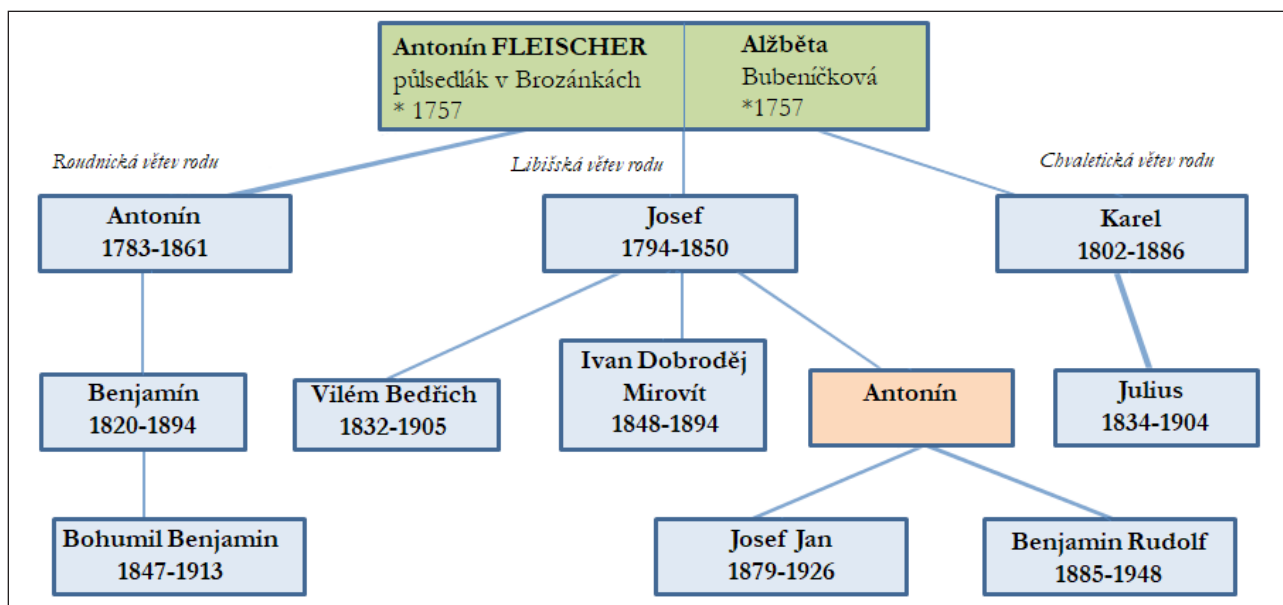
5 K Jánosu Véghovi Ferdinand HREJSA, *Jan Végh*. K 150letému výročí tolerance, Praha 1930.

6 Léta působení jednotlivých pastorů publikoval Čestmír RYCHETSKÝ, *Kazatelé a sbory české národnosti církví A. V. a H. V. v Čechách a na Moravě 1781–1918*, Praha 1983.

7 <http://cce-kutnahora.webnode.com/viktor-szalatnay-prvni-farar/> [cit. 21.11.2017].

8 https://www.evangelnet.cz/cce/kazatel/67-jan_mamula [cit. 21.11.2017].

ky nebyl zcela standardní.⁹ Z celkem deseti dětí se pět dožilo dospělosti a tři své syny vyslali na studia do Uher, aby se posléze stali evangelickými pastory v Čechách a založili rozvětvený pastorský rod.



Obr. 4: Rozrod rodu Fleischerů: roudnická, libišská a chvaletická větev.

Nejstarší syn *Antonín* (1783–1861), zakladatel roudnické větve rodu, studoval v Šarišském Potoku na reformovaném lyceu a úřad pastora zastával v Bučině (1807–1816), Chvaleticích (1816–1820) a Krabčicích (1820–1861). Za manželku pojal Marii, dceru Benjamina Kise, v Uhrách narozeného pastora, prvního kazatele v Bošíně.¹⁰ Tradice roudnické větve pokračovala díky synovi *Benjaminovi* (1820–1894), který zdědil jméno po svém dědovi Kisovi. Benjamin nalezl po studiích v Bratislavě a ve Vídni místo svého působiště v Rovečném (1844–1894), kde strávil celý svůj život a zastával také post seniora. Syn *Bohumil Benjamin* Fleischer (1847–1913) studoval v Těšíně, Basileji a Vídni, po studiích devět let působil ve Vídni jako vikář, katecheta a profesor na Tereziánské akademii. Poté se vrátil do Čech, a až do své smrti působil ve sboru ve Sloupnici u Litomyšle (1880–1913). Kromě své kazatelské práce se stala jeho koníčkem botanika, kdy si sestavoval herbář, který je dnes rozeset po různých pamětových a výzkumných institucích a je také autorem několika odborných statí.¹¹ Jen na okraj zmiňme, že k dceři Olze choval milostnou náklonost Zdeněk Nejedlý, který ji v roce 1900 zahltl pohlednicemi z Polska a Ruska, ale jejich vztah nebyl zřejmě naplněn.¹²

Zakladatel libišské větve rodu *Josef* Fleischer (1794–1850) studoval Šarišském Potoku na reformovaném Lyceu a po návratu působil jako pastor v Libiši (1822–1850). Manželkou se mu stala Paulína, dcera Jana Košuta, evangelického pastora v několika sborech v Čechách a na Moravě.¹³ Ve stopách svého otce a děda pokračovali tři synové, dva z nich se stali pastory a jeden kantorem v evangelické škole. Nejstarší syn *Vilém Bedřich* (1832–1905) po studiích ve Vídni kázal ve sborech v Libiši (1854–1869) a Vtelnu (1869–1905). Druhý syn *Ivan Dobroděj*

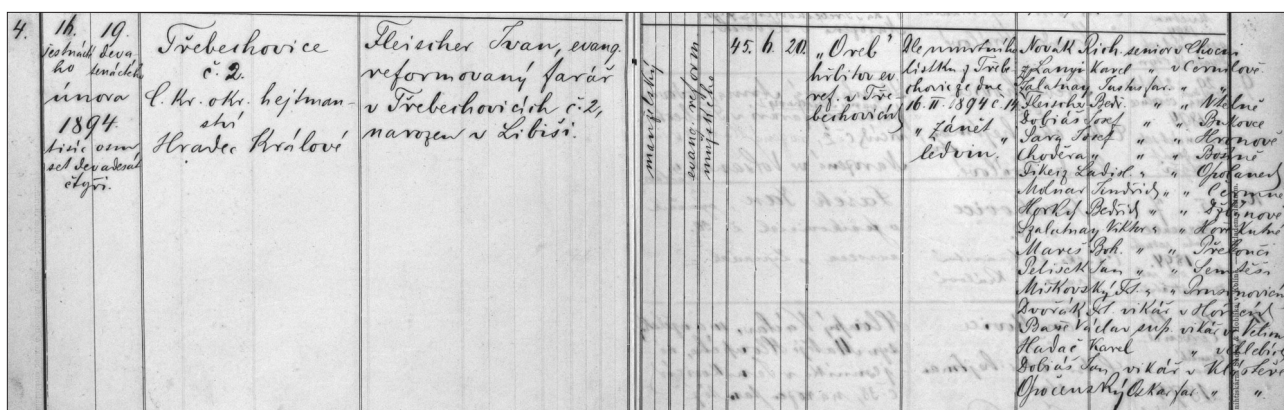
9 První kazatelé z domácích řad, kteří studovali v Uhrách na bohosloveckých fakultách, viz Č. RYCHETSKÝ, *Kazatelé*, s. III-1nn, IV-1nn.

10 Benjámín Kiss (1751–1833) působil v Bošíně (1783–1786), Lozicích (1786–1789), Močovicích (1789–1814) a nakonec v Libštátě (1815–1826).

11 <http://botany.cz/cs/fleischer/> [cit. 22.11.2017].

12 Jiří KŘEŠŤAN, *Zdeněk Nejedlý. Politik a vědec v osamění*, Praha-Litomyšl 2012; Petr ČORNEJ, *Historici, historiografie a dějepis*, Praha 2016, s. 232.

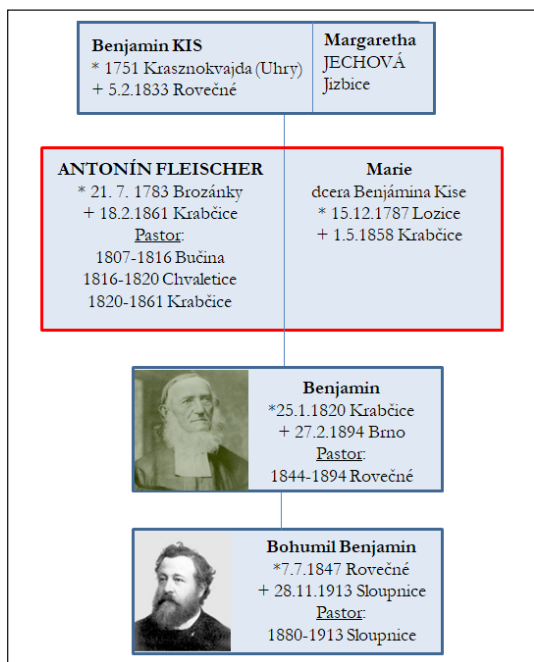
13 Jan Košut (1767–1836) pastorem v Jimramově (1797–1798), Novém Městě na Moravě (1798–1800), Bučině (1800–1805), Borové (1805–1815) a nakonec v Černilově (1815–1836).



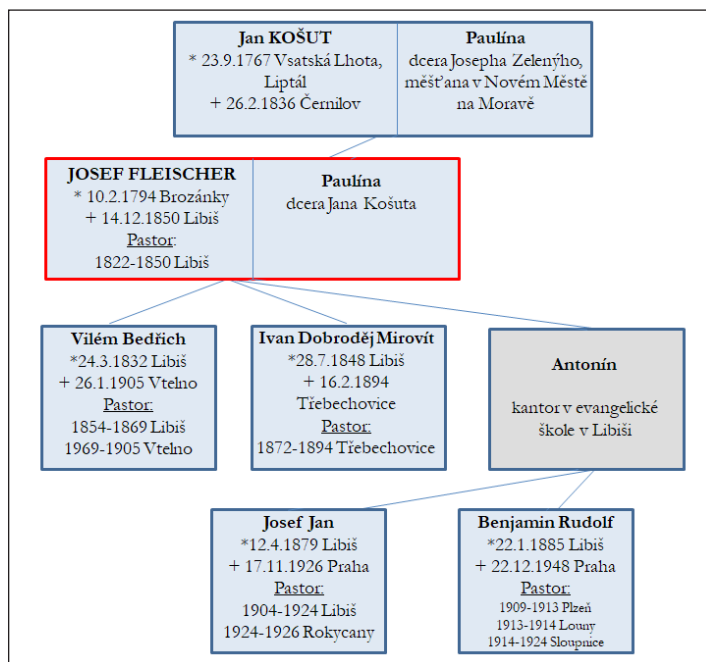
Obr. 5: Matriční zápis o úmrtí a pohřbu Ivana Dobroděje Mirovít Fleischer († 16. 2. 1894), v němž jsou uvedeni všichni evangeličtí faráři, kteří se zúčastnili resp. vykonali pohřeb svého zemřelého bratra – je jich celkem 19!

Mirovít Fleischer (1848–1894) spojil svůj život se sborem v Třebachovicích (1872–1894) a třetí syn Antonín se stal kantorem v evangelické škole. Od Antonína však pokračovala linie pastorů, neboť syn Josef Jan Fleischer (1879–1926) po studiích v Basileji, Vídni a Halle získal kazatelské místo v Libiši (1904–1924) a posléze v Rokycanech (1924–1926). Mladší bratr Benjamin Rudolf (1885–1948) studoval v Basileji, Vídni a Marburgu, po návratu se stává vikářem v Plzni (1909–1913) a evangelickým farářem v Lounech (1913–1914), Sloupnici (1914–1924).¹⁴

Chvaletickou větev rodu založil Karel Fleischer (1802–1886), vystudoval v Šarišském Potočku, a působil na postu pastora v Libenicích (1827–1830) a ve Chvaleticích (1830–1861). Na pozici pastora byl vystřídán svým synem Juliem Fleischerem (1834–1904), který získal vzdělání ve Vídni a v Jeně. Po studiích působil ve Chvaleticích (1861–1882), Semtěši (1882–1883), opět Chvaleticích (1883–1904) a v posledním místě působení se stal i seniorem.



Obr. 6: Roudnická větev rodu Fleischerů.

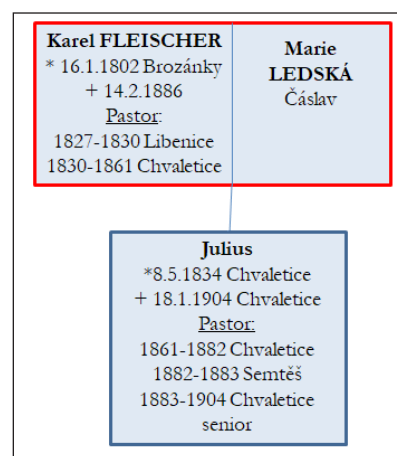


Obr. 7: Libišská větev rodu Fleischerů.

Rod Fleischerů si je dodnes vědom svých kořenů a jistě výjimečnosti, které dosáhl díky již zmíněným zakladatelům Antonínu a Alžbětě Fleischerovým z Brozánky u Mělníka. V roce

¹⁴ Martina KARLÍKOVÁ, *Farní sbor Českobratrské církve evangelické ve Sloupnici v letech 1918–1948*, bakalářská práce FF Univerzity Hradec Králové, Hradec Králové 2015, s. 38.

1947 uspořádali příslušníci rodu sjezd rozvětvené rodiny v Mělníce, kde se jich sešlo téměř 60. V dobovém tisku byla otisknuta zpráva o sjezdu a také o stavu jednotlivých členů, čímž byl deklarován důraz na vzdělání nejen teologickým směrem. „...Z potomků brožánského tajného evangelíka Fleyssera bylo 20 evangelických farářů a 7 se jich do rodu přiřazenilo, 11 lékařů, dva se přiřazenili, 1 zvěrolékař, 15 doktorů, 3 se přiřazenili, 6 profesorů a profesorek, 1 se přiřazenil, 5 inženýrů, 3 se přiřazenili, 31 učitelů a učitelek, 10 se přiřazenilo, 6 lékárníků, 4 vojíni, 1 pilot, 26 úředníků, 9 průmyslníků a obchodníků, 1 rolník, 3 ředitelé panství. Značný počet potomků je v Maďarsku, Americe, Rakousku. Žije jich 224...“ Podobný sjezd byl uspořádán také v roce 2007.¹⁵



Obr. 8: Chvaletická větev rodu Fleischerů.

Pastorský rod Košutů ze Lhoty u Vsetína

Rod Košutů pocházející z Valašska, z kterého vzešlo několik evangelických pastorů, mohl v ledasčem navazovat na snažení svých předků, kteří byli na Valašsku činnými nekatolíky již v předtoleranční době. Dědičný fojt ve Lhotě u Vsetína Tomáš Košut byl aktivním nekatolíkem a za své snahy vězněn při falešném vyhlášení tolerance na Valašsku v roce 1777. Poněkud drsnější osud ho postihl v roce 1780, kdy mu byl konfiskován majetek a i s manželkou byl transferován do Uher, odkud se vrátil až po vyhlášení Tolerančního patentu.¹⁶ Jeho přesvědčení a věznění pro víru ho pravděpodobně přimělo, aby vyslal svého syna Jana na studii reformované teologie do Uher.

Zakladatelem rozvětveného rodu Košutů byl Jan Košut (1767–1836) a jeho manželka Paulina Zelená, dcera měšťana z Nového Města na Moravě. Po studiích v Šarišském Potoce působil na místě vikáře v Jimramově (1797–1798), a jako pastor v Novém Městě (1798–1800), Bučině (1800–1805), Borové (1805–1815) a Černilově (1815–1836). Čtyři synové Jana a Paulíny se stali evangelickými pastory a tradice pokračovala v jednom vnukovi.

Jan Košut (1802–1866) po studiích v Sopronu působil celý život ve sboru v Krakovanech (1826–1866). Mladší bratr Antonín Košut (1803–1870) se také usídlil ve východních Čechách, kde v pozici pastora a nějaký čas seniora vedl sbor v Krouně (1829–1870). Další bratr Bedřich Vilém Košut (1819–1893) po studiích v Bratislavě a ve Vídni vypomáhal svému bratrovi v Krouně v pozici vikáře (1842–1845), dále jako vikář v Libiši (1845–1847) a již jako pastor vedl sbor v Praze u Klimenta (1847–1852). Za své působení například ve vlastenecké společnosti Repeal v první polovině 19. století a z toho vyplývajícího politického smýšlení byl podobně jako Borovský vypovězen ze země a internován v korutanském Klagensfurtu (1852–1857). Poté už v Čechách nepobýval a odstěhoval se do Německa, kde se jeho útočištěm stal sbor ve městě Dill am Rein v jižním Porýní.¹⁷ Nejmladší bratr Benjamin Košut (1822–1898) po studiích v Debrecínu a Vídni krátce působil jako vikář ve východočeském Telecím (1844–1846) a jako pastor v Borové (1846–1861), Velenicích (1861–1866) a na postu svého bratra v Praze u Klimenta (1866–1898).

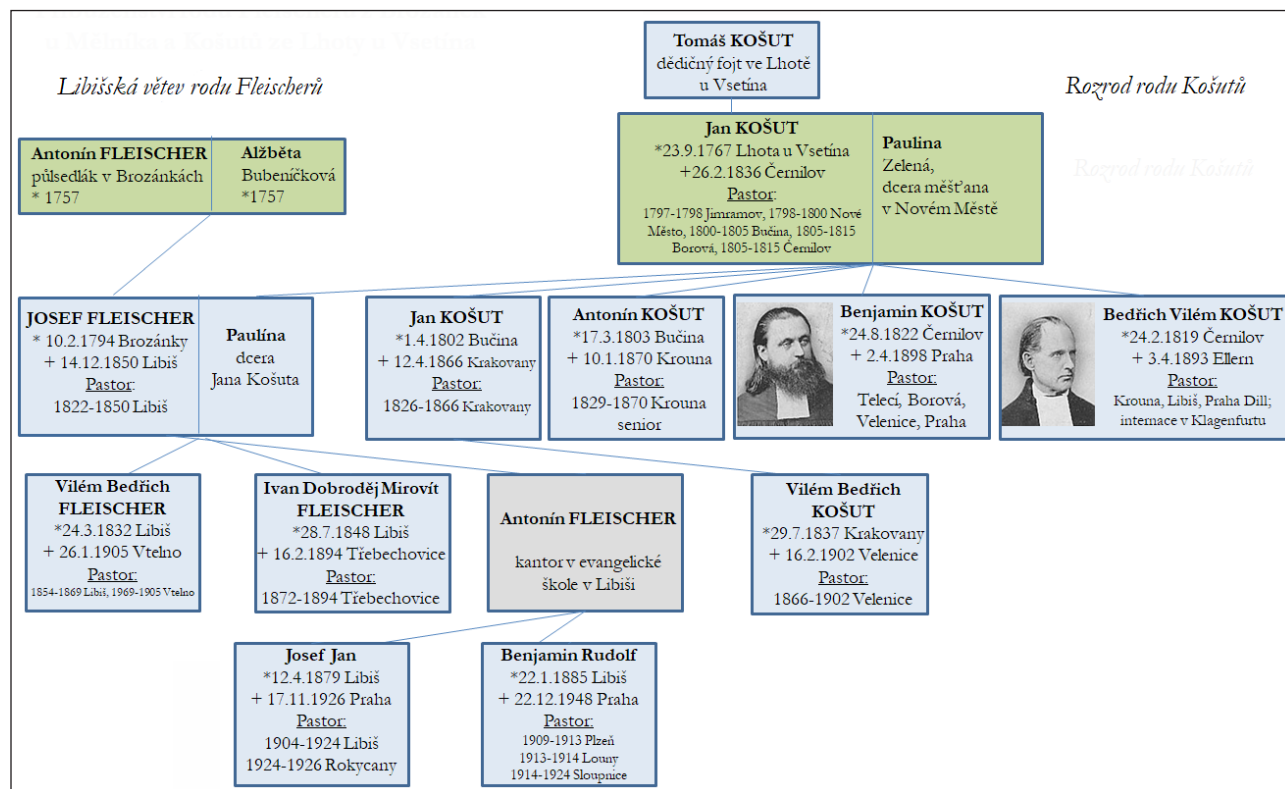
15 <https://melnice.cz/node/1572> [cit. 22.11.2017].

16 Eva MELMUKOVÁ-ŠAŠECÍ (ed.), *Evangelici v rané toleranční době v Čechách a na Moravě*, Neratovice 2017, s. 518–520.

17 KOSSUTH (Friedrich Wilhelm), *Mein Kerker und mein Exil*, Elberfeld 1860; *Conversations-Lexikon*. Redigirt von Dr. Franz Lad. Rieger, Prag 1859, Bd. IV, s. 866; *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich*, Band 13, 1865, s. 6; Eva MELMUKOVÁ, *Patent zvaný toleranční*, Neratovice 2013.

V mužské linii tradice pastorského úřadu pokračovala u syna *Jana* Košuta (1802–1866), na něhož navázal syn *Vilém Bedřich* Košut (1837–1902), který studoval v Basileji a Vídni, po návratu se ujal sboru ve Velenicích (1866–1902).

V návaznosti na příbuzenské vazby musíme uvést, že rod Košutů byl spřízněn kromě jiných evangelických rodin také s rodem Fleischerů, o kterém jsme referovali výše.



Obr. 9: Příbuzenství rodů Fleischerů z Brozánky u Mělníka a Košutů ze Lhoty u Vsetína; vpravo – rozrod rodu Košutů.



Bc. Markéta Veselíková

Archivářka Oddělení správy archivních fondů a sbírek
Státního oblastního archivu v Zámruku

Genealogické prameny ve fondech šlechtických rodinných archivů uložených v SOA v Zámruku

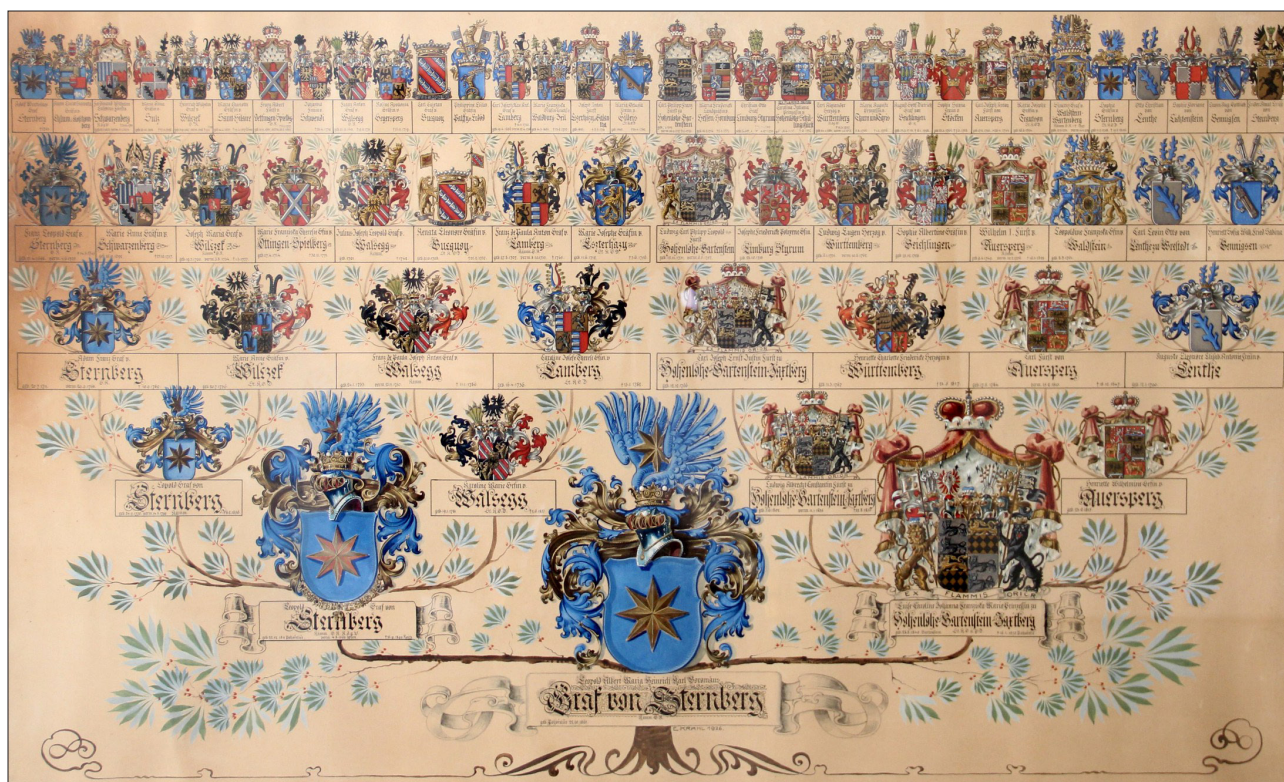
Rodinné archivy šlechty patří k nejcennějším archivním fondům uloženým ve zdejšímu archivu a zároveň patří mezi badatelsky hojně využívané fondy. Státní oblastní archiv v Zámruku spravuje celkem dvacet osm rodinných archivů dvaceti pěti různých šlechtických rodů, které měly svá rodová sídla ve východních Čechách.¹ Časově pokrývají období od 15. do poloviny 20. století. Celkový rozsah jejich písemností představuje 313,41 běžných metrů. Jsou mezi nimi starobylé české šlechtické rody, jako např. Bubnové z Litic, Dobřenští z Dobřenic, Kinští či Šternberkové, ale i rody velmi „mladé“, např. Bartoňové z Nového Města nad Metují, kteří získali šlechtický titul až na počátku 20. století. K rozsahem (i významem) největším fondům patří rodinné archivy Kinských z Chlumce nad Cidlinou, Colloredo-Mannsfeldů, Piccolominiů, Schaumburgů-Lippe, Thunů, Černínů-Morzinů či Šliků.

Množství zachovaného materiálu je ale různé – v některých případech se jedná pouze o torza původních rodinných archivů, jiné zahrnují několik desítek metrů archiválií. Většina z těchto fondů je zpracovaná a jsou tedy pro badatele přístupné. Rodinné archivy obsahují velmi pestré škálu archiválií od pergamenových listin, pečetí a pečetidel, přes osobní a úřední korespondenci, dokumenty a doklady, účetní doklady, rodokmeny, rukopisy, deníky a památníky, až po fotografie, alba, grafiky, kresby a řadu dalších dokladů, včetně genetického materiálu v podobě odstřižených pramenů vlasů některých osobností. Jazykově jsou též velmi bohaté.

Rodinné archivy jsou především jedinečným pramenem k poznání samotných původců, jejich soukromí, povinností, každodenního života v rodině i společnosti v průběhu staletí. Z toho vyplývají možnosti využitelnosti těchto fondů pro badatele – šlechtické rodinné archivy zpravidla obsahují prameny důležité pro genealogii, ale prioritně poskytují genealogické informace o členech daného šlechtického rodu, příp. o rodech jemu spřízněných, tedy rodů, které byly vůči původcům v příbuzenském vztahu.² Záleží tedy na zájmu badatele a úhlu pohledu,

1 Rod Kinských vytvořil ve východních Čechách hned tři rodové linie – kosteleckou, heřmanoměsteckou a chlumeckou, rod Dobřenských pak dvě rodové linie – na Potštejně a v Chotěboři. Přehled rodinných archivů v abecedním pořadí: RA Auerspergů, Žleby a Slatiňany, RA Bartoňů, Nové Město nad Metují, RA Bubnů z Litic, Doudleby nad Orlicí, RA Colloredo-Mannsfeldů, Opočno, RA Černínů-Morzinů, Vrchlabí, RA Deymů, Nové Zámky (u Hostinného), RA Dobřenských (Dobřenských), Chotěboř, RA Dobřenských (Dobřenských), Potštejn, RA Harbuval-Chamaré, Potštejn, RA Kaisersteinů, Stárv, RA Kinských, Chlumec nad Cidlinou, RA Kinských, Choceň, Heřmanův Městec, RA Kinských, Kostelec nad Orlicí, RA Leslů, Nové Město nad Metují, RA Mensdorffů-Pouilly, Chotělice, RA Merveltů, Lázně Bělohrad, RA Nádherných z Borutína, Adršpach, RA Parishů, Žamberk, RA Piccolominiů, Náchod, RA Schaumburgů-Lippe, Náchod, RA Stubenbergů, Kyšperk (Letohrad), RA Šliků (Schliků), RA Šporků (Sporcků), RA Šternberků (Sternbergů), Častolovice, RA Thunů-Hohensteinů, Choltice, RA Trauttmansdorffů, Litomyšl, RA Valdštejnů-Vartemberků (Waldsteinů-Wartenbergů), Litomyšl, RA Wiederspergů, Medlešice. Do roku 1995 archiv spravoval též rodinný archiv Kolovratů (RA Kolovratů, Rychnov nad Kněžnou), který však byl na přání majitelů navrácen zpět do jejich rukou a nyní je uložen na zámku v Rychnově nad Kněžnou.

2 V rodinných archivech se objevují písemnosti celé řady rodů s nimi spřízněných, jen výběrově můžeme jmenovat rod Frýdlantských Clam-Gallasů, orlických Schwarzenbergů, Festeticsů de Tolna, Hoyosů, italských rodů Capece-Rofrano a Strassoldo-Graffenberg, Forgatschů von Forgatsch, Kollonitzů de Kollegrád, pánů z Mitrovic, z Frankenbergu, z Hobergu, z Harrachu, z Khuenbergu, Hohenlohe-Waldenburg-Schillingsfürst atd.



Obr. 10: Rodový vývod z dvaatřiceti předků Leopolda Alberta hraběte Šternberka (1865–1937), syna Leopolda Morice hraběte Šternberka (1811–1899) a jeho manželky Luisy Karolíny, rozené princezny Hohenlohe-Bartenstein-Jagtsberg (1840–1873), autor: E. Krah, 1926. (RA Šternberků, Častolovice).

jak se na daný historický pramen dívá, resp. která sociální skupina ho zajímá – zda zkoumá genealogii jako pomocnou vědu historickou nebo se zabývá rodinnou historií v úzkém slova smyslu. Pokud tedy badatel pátrá pouze po vlastních rodinných vztazích a není sám šlechtického původu, patrně pro něho tyto fondy budou jen okrajově využitelné.

Genealogický materiál je v inventářích často vyčleněn do samostatného oddílu – zejména materiály týkající se rodu jako celku (tzv. generálie), nebo je ponechán u jednotlivých osob, ke kterým dokument přináleží. Co se týče genealogických pramenů k rodu jako celku, vedle různých sepsání dějin rodu, často vlastními archiváři, obsahují zpravidla náčrty i graficky velmi zdařile zpracované genealogie rodu, a to jak rozrody (rodokmeny),³ tak vývody,⁴ které přinejmenším vizuálně patří k nejpoutavějším součástem rodinných archivů.

Tyto soupisy měly původně především svoji praktickou stránku – kromě vytváření a předávání mezigenerační paměti⁵ – sledovaly návaznost rodové linie pro zachování dědičného práva, nejčastěji po meči. Při sestavování rodokmenů šlo mj. o upevnění moci. V 18. století

3 Rozrod obsahuje potomky výchozí osoby, respektive výchozího manželského páru, tedy ty osoby, které mají společného předka. Existují dva způsoby vytváření rozrodu. Prvním je sledování jednoho příjmení, strom v takovém případě zahrnuje pouze potomky synů nebo nemanželské potomky dcer. Druhou variantou je sledování potomků synů i dcer, bez ohledu na příjmení.

4 Vývod představuje soupis všech předků v obou přímých liniích (manželské páry bez dětí). Jde vlastně o ucelený „rodinný strom“. Zahrnuje všechny předky výchozí osoby (střena), tj. její rodiče, prarodiče, rodiče prarodičů atd.

5 Paměť byla základním stavebním prvkem identity i sociální skupiny. Šlechta si vytvářela mezigenerační předávání paměti, v níž se zrcadlila hloubka urozenosti individua, jeho rodiny a rodu. Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007. Pro přehled o aktuálních genealogických informacích o vládnoucích rodinách tehdejší Evropy začala v roce 1763 v saském městě Gotha zprvu jako dvorský kalendář vycházet genealogická ročenka. Tzv. *Gothajský almanach* si získal takovou oblibu, že od té doby vycházel každoročně. V 19. století přibýlo několik zvláštních řad – dle šlechtické hierarchie, věnovaných rodinám hraběcím, baronským, rytířským i šlechtickým. Poslední almanach vyšel v roce 1944.

byly rodokmeny a genealogické vývody stále potřebné v praktickém životě, a to nejen pro držbu rodového majetku a jeho dědění. Šlechtici je potřebovali, pokud se chtěli dostat do duchovních či dynastických rytířských řádů, ústavů šlechticů či některých klášterů. Jen doložením šlechtického původu po několik generací bylo možno získat také různé tituly a některé zemské či dvorské úřady, včetně úřadu komořího. Určitými rodinnými vazbami nebo stupněm urozenosti mohly být vázány také rozličné rodinné zákony, které podmiňovaly určité výhody komplikovanými právními ustanoveními (nutnost rovného sňatku, zachování předpisů a tradic při užívání jmen, která byla někdy výslovně předepisována atd.), či na urozenost navázaná stipendia (např. Strakova akademie v Praze).⁶ Průvodné vývody (tzv. průby) měly dokázat, jaká krev se do jisté osoby dostala skrze otce, matku a jejich rodiče. Pro různé účely byl vyžadován vývod ze čtyř, osmi, šestnácti i více předků. Málokdy bylo možné sestavit úplný průvodní vývod, a proto se ustanovil určitý počet členů, kterými měl potomek šlechtického rodu prokázat svoji urozenost.

Pro přijetí do řádu maltézských rytířů (resp. Řádu špitálu sv. Jana Křtitele Jeruzalémského), měl uchazeč předložit na pergamentu vývod šestnácti rytířských předků, osmi po meči, osmi po přeslici „s 31 štíty řádně vymalovanými, helmy a klenoty opatřenými,“ stejně tomu bylo pro vstup do Řádu německých rytířů.⁷ Pro vstup do nejvyššího ženského řádu habsburského císařství – Řádu hvězdového kříže (dámský protějšek řádu Zlatého rouna) bylo třeba doložit vývod z šestnácti urozených předků (osm po meči i po přeslici), nároky na počet urozených předků byly později sníženy na dvanáct osob (osm po meči a čtyř po přeslici). Prokazovat šlechtický původ musely šlechtické dámy i pro přijetí do ústavu šlechticů – vývodem z šestnácti předků, chtěly-li být přijaty do dámského savojského ústavu ve Vídni nebo do dámského ústavu v Praze na Hradčanech. Kandidátkám dámského ústavu Mariiny školy v Brně se stačilo prokázat vývodem ze čtyř předků rytířských po meči a čtyř po přeslici a kandidátky podobného ústavu ve Štýrském Hradci předkládaly jen vývod rytířského původu svých dědů a báb. Kdo žádal o úřad c. k. komořího (i o právo přístupu ke dvoru a za místa c. k. pážat), měl jako přední doklad svých žádostí podat vývod z osmi rytířských předků po meči a čtyř rytířských předků po přeslici.

Vedle rodokmenů se v rodinných archivech může nacházet řada dalších genealogických pramenů jako jsou opisy křestních listů, oznámení o narození dítěte, gratulace k narození potomků, soupisy dětí, svatební oznámení, svatební gratulace, svatební smlouvy, úmrtní oznámení, dědictví, památníky, fotografie atd.

Ve šlechtických rodinných archivech samozřejmě v první řadě najdeme genealogické prameny k šlechtickým rodům – ať už konkrétní rodině, či spřízněným rodům, ale v některých případech zde můžeme nalézt i informace o úřednících a zaměstnancích panství, rodinné archivy jsou také provázané s fondy velkostatků, v kterých se pak nachází celá řada dalších archivních pramenů využitelných v genealogii – od urbářů, pozemkových knih a soupisů personálu až po pozůstalostní spisy.

⁶ Ivan HLAVÁČEK – Jaroslav KAŠPAR – Rostislav NOVÝ, *Vademecum pomocných věd historických*. Jinočany 2002, s. 143–144.

⁷ V Rodinném archivu Kinských, Chlumec nad Cidlinou je např. uložen ověřený genealogický vývod maltézského rytíře Josefa knížete Liechtensteina z 14. prosince 1790, dokládající původ z osmi šlechtických předků z otcovy strany.



Obr. 11: Rodokmen pánů z Bukůvky, [1701]. (RA Kinských, Chlumec nad Cidlinou).



Ing. František Mlateček

Regionální vlastivědný badatel

Přesun rodu Mlatečků z Pardubicka a Královéhradecka na Malou Hanou

.....

Milé dámy, vážení pánové, přátelé rodopisci,

je mi ctí, že mohu hovořit o rodu Mlatečků právě zde, v Hradci Králové, společně s Pardubicem vpravdě v kolébce tohoto rodu. Na podporu tohoto tvrzení dovoluji proto několik nudných čísel. Statistika četnosti jmen v České republice uvádí ke konci roku 2016 pro celé území 353 nositele jména Mlateček event. Mlatečková. Z tohoto počtu žijí v okresech Hradec Králové, Pardubice a Chrudim celkem 122 osoby, to je 35 %, tedy více než třetina všech Mlatečků.

V souvislosti s Pardubicemi pak dodnes velmi živě vzpomínám na první „střet“ se jménem Mlateček v tomto regionu. Přesně před padesáti roky, v letech 1966–67, jsem v rámci vojenské služby sloužil u velitelství letecké stíhací divize na letišti v Bechyni, s kteroužto službou souvisely také četné služební cesty. Jednou jsem tak dostal rozkaz doručit jisté vojenské písemnosti na letiště v Pardubicích a projednat další podrobnosti. Nu proč ne?

Z počátku probíhalo všechno normálně. Šok nastal, když jsme s pověřenou referentkou sepisovali příslušné protokoly. Psalo se ještě na psacím stroji, paní na otázku „Vaše jméno“ a mou odpověď „Mlateček“ ani na vteřinu nezaváhala a kulometnou rychlostí pokračovala v psaní. Byl jsem zvyklý na různá komolení svého příjmení, pokročil jsem tedy několik kroků stranou tak, abych viděl na psaný text. Na můj pohyb reagovala okamžitě: „Nějaký problém?“ Uklidňoval jsem ji: „Ne, ne, víte, já mám dost neobvyklé jméno a tak jsem se jen chtěl přesvědčit, zda jste je napsala správně,“ koktal jsem poněkud zmatený její reakcí.

Paní se začala hlasitě smát: „Poněkud neobvyklé jméno?!“ Pak vyskočila ze židle a otevřela spojovací dveře do sousední místnosti: „Pepo, prosím tě, pojď sem!“ Dveřní otvor se v několika vteřinách zaplnil hromotlukem nechápavě zírajícím na smějící se kolegyni a na vyděšeného vojáčka v její místnosti. Paní teatrálně mávla rukou k nám oběma – „Pánové seznamte se – pan Mlateček – pan Mlateček!“ A tak jsme se nakonec smáli všichni tři.

Jen jako perličku dodávám, že tehdy na pardubickém letišti pracovali dva Mlatečci a jedna Mlatečková. Kdepak, v tomto regionu nebylo jméno Mlateček vůbec neobvyklé.

V polovině roku 1971 jsem nastoupil jako odborný asistent pěstění lesů na lesnickou fakultu do Brna. Brno – město několika knihoven a sídlo oblastního archivu! Moje dlouholetá snaha o zpracování historie vlastního rodu se tak mohla začít naplňovat.

Zájem jsem soustředil především na větev Jaroměřickou, protože sám z této větve pocházím, při zkoumání souvislostí jsem se však nevyhýbal žádné zmínce vztahující se ke jménu Mlateček. Zjistil jsem tak množství dat týkajících se rodových větví i z jiných míst naší vlasti.

Vlastní práce na shromažďování datového materiálu o rodu Mlateček probíhaly velmi intenzivně v letech 1972–1985. Práce a studia v archivech i knihovnách pak dále pokračovaly sporadicky, i když materiál byl v průběhu dalších let revidován a nově získanými údaji doplňován prakticky až do dneška. Bádáním proti proudu času jsem se posléze z Brna přesunul do Státního okresního archivu okresu Svitavy v Litomyšli a Státního oblastního archivu v Zámrsku.

Vzpomínkou na Pardubice jsem svoje povídání začal, Královéhradecko a Pardubicko jsem dokonce označil jako kolébku rodu Mlatečků. Není tedy žádným překvapením, že moje nejstarší zjištěné zmínky o Mlatečcích pocházejí právě z tohoto regionu.

Časově první záznamy jména „Mlateček“ jsem našel v urbářích Pardubického panství (které tehdy vlastnil rod Pernštejnů) k roku 1572. Jedná se o zápis, kdy Dušek Mlateček kupuje domek v obci Voleč (cca 10 km od Chlumce). Stejný materiál pak ukazuje, že se Mlatečkové postupem let posunovali zhruba východním směrem. Jejich jména se tak objevují v dalších místech tohoto regionu: v obci Srch a v Bělečku, později pak v obcích Býšť, Chvojenec a Vysoké Chvojno, z nichž poslední již leží mezi Hradcem Králové a Holicemi těsně u Holic. Podrobnější záznamy (např. matriky) z této doby ještě nemáme, přesnější údaje lze tedy zjistit jen velmi obtížně.

Zcela unikátní je ale způsob tohoto posunu: vždy levně koupili zchátralý a většinou opuštěný domek (zapsána je např. koupě domku, kde s domkem prodávaný inventář tvořila pouze jedna lopata!), stavení opravili, prodali a posunuli se do další obce. Zde pak postupovali podle svého „osvědčeného“ schématu: koupili poustku, opravili, prodali a posunuli se dále...

Archivní materiály i současné údaje ukazují, že část rodu se v tomto území usadila a zůstala. Jiná část rodu se ale nespokojila s tímto regionem a stěhovala se stále východním směrem dále. Dochované urbáře z těchto míst o výskytu rodu Mlatečků mlčí, také podrobnější záznamy (např. matriky) z této doby ještě nemáme. Stopy dalšího posunu nejsou tedy prozatím podrobně zmapovány a doloženy v přesné časové posloupnosti. Jisté je, že po dalším stěhování dospěli až na Moravu, kde byli písemnými prameny zachyceni k roku 1656 v obci Jaroměřice.

Ani zde však všichni nezůstali. Zhruba východní směr stěhování Mlatečků pokračoval i později a tak další rodové větve nalézáme např. v Myslejovicích na Prostějovsku, v Kvasicích na Kroměřížsku či v Napajedlech na okrese Zlín.

Prof. Bedřich Šindelář komentuje podobné počínání takto: *„Zbíhání venkovských poddaných jejich zákonným vrchnostem uskutečňující se bez předepsaného výhostního listu a směřující na jiná, zpravidla vzdálená panství, ležící nezřídka i mimo zemské hranice, náleželo jak v předbělohorském, tak zejména v pobělohorském období feudálního vývoje u nás k charakteristickým projevům poddanské nespokojenosti. Podněty k útěku byly někdy značně různorodé a pestré.“*¹

Zbíhání směřující na vzdálená panství až mimo zemské hranice z důvodů poddanské nespokojenosti lze pochopit, podobně lze pochopit třeba stálý pohyb osob při vyhýbání se spravedlnosti. Těžko lze však jako „útěk“ označit přesun v rámci jednoho panství, pouze z jedné obce do druhé – většinu času se totiž Mlatečkové pohybovali po Pardubickém panství, kde jakékoliv nežádoucí stěhování mohlo být relativně lehce odhaleno a zlikvidováno.

Jako další z možných motivů posunu rodu Mlatečků z Čech na Moravu se nabízejí důvody náboženské: Pernštejnové byli nekompromisními katolíky, na moravských panstvích byla v náboženských otázkách větší tolerance.

Na podzim 1457 nebo na jaře 1458 vznikla Jednota bratrská, která vzbudila záhy pozornost a nelibost. Záminkou ke krutému pronásledování Jednoty v celých Čechách byla účast bratrské šlechty na válce šmalkaldské v roce 1547. Byla zničena řada sborů, bratři byli vypovězeni ze všech královských měst. Vypovězení se však původně nevztahovalo na Moravu, protože ta se v roce 1550 ústy moravského hejtmána Václava z Ludanic vzepřela. Poněvadž v té době již bratři z Čech odešli do svého prvního vyhnanství, těžiště práce Jednoty a její centrum se přesunulo na Moravu.

Náboženské důvody jako motiv stěhování uvádí např. M. Pavlů: *„Jak známo, potlačení protihabsburského odboje v roce 1547 přineslo i obnovení svatojakubského mandátu z roku 1508. Tento krok znamenal přímou perzekuci Jednoty bratrské v Čechách, především na korunních statcích. ... Z králova nařízení byly též uzavřeny bratrské sbory a stoupenci Jednoty byli do šesti týdnů vypovězeni z Čech. Cílem mnoha postižených se stala Morava, kde k pronásledování bratří vůbec nedošlo.“*²

1 ŠINDELÁŘ Bedřich: *Útěk poddaných z Čech na Moravu po třicetileté válce*, In: Studie Československé akademie věd č. 24, 1985, ACADEMIA Praha, Praha 1985, citace str. 7

2 PAVLŮ Miroslav: *Buchlovský náhrobník Anny Švíkové z Lukonos – erb a osudy levínských Švíků na Moravě*, In: Zpravodaj klubu genealogů a heraldiků Ostrava Domu kultury ROH VŽSKG číslo 30–31, leden 1988, str. 1–5.

Sledujeme-li blíže náboženskou situaci v Jaroměřicích, zjišťujeme pozoruhodné potvrzení této teorie: kolem roku 1540, za majitele Petra Šedíka z Kunčiny, se Jaroměřice stávají jedním z center Jednoty bratrské.

Petr Šedík z Kunčiny podporoval Jednotu, další majitelé – Bílí z Kaříšova – bratřím všechny jeho výsady obnovili a ještě rozmnožili. Archivní materiály nám tuto situaci ukazují zcela jasně: od roku 1540 byl v obci nejen bratrský sbor, tj. chrám pro bohoslužby, ale i tzv. bratrský dům, kde bydleli kněží a další učedníci Jednoty, kteří se učili z paměti Nový zákon, žalmy a chrámové zpěvy a mohli volně provozovat jakákoliv řemesla bez překážky cechmistrů. V obci byla také bratrská škola. Václav Bílský z Kaříšova (jak je psáno v darovací listině) „tu milost učinil, aby při svém sboru bratři a učitelé jejich mohli školu svobodně držeti a dítky a odrostlejší mládež v této škole svobodně vyučovati“. Týž pak Bratřím daroval tzv. odúmrtí, tj. právo, aby svůj majetek mohli komukoliv svobodně odkazovat a předávat. Bratři měli v katastru Jaroměřic kromě domů také četná pole, zahrady, mlýn s náhonem apod.

Bratrská orientace panství pokračovala i za Praksických ze Zástřizl prakticky až do bitvy na Bílé hoře. Zikmund Jiří Praksický ze Zástřizl byl z počátku horlivý evangelík a v letech 1597–1598 studoval v Ženevě společně s Karlem ze Žerotína u pokračovatele Kalvínova, Theodora Bezy. Učení tohoto proslulého filosofa a přátelství s ním Zikmunda natolik zaujalo, že po Bezově smrti koupil v Ženevě jeho knihovnu. Tu přivezl ze Švýcarska nejprve na hrad Buchlov, později ji umístil ve svém jaroměřickém zámku. Tato velmi cenná knihovna se bohužel během třicetileté války ztratila.

V předchozích odstavcích jsem několikrát vyslovil hypotézu, že posun rodu Mlatečků z panství Pardubice východním směrem na Moravu byl motivován náboženskými pohnutkami, konkrétně větší náboženskou tolerancí na Moravě.

Nutno ovšem kriticky připustit, že se jedná o čistě teoretickou myšlenku podloženou jen nepřímými domněnkami a úvahami. V podstatě vůbec nevíme, jaké náboženství Mlatečkové původně vyznávali a zda vůbec nějaké vyznávali, nevíme, zda jejich stoleté stěhování z Volče u Chlumce nad Cidlinou východním směrem do Jaroměřic a dále na Moravu bylo motivováno nábožensky, o skutečném důvodu jejich posunu nevíme vlastně vůbec nic.

Tolerantnost ve filosofickém slova smyslu snad platila v první části sledovaného období, tedy od r. 1572 do bitvy na Bílé Hoře, a v této době je také možné „náboženskou tolerancí“ argumentovat. Jaká byla v Jevíčku i Jaroměřicích náboženská snášenlivost, dokazuje zápis v jevíčské knize smluv svatebních k roku 1608. Tehdy se při svatbě dcery Václava Vymlátila Konickeho, úředníka v Jevíčku, sešli jako svědkové ctihodný kněz Erazim Strážnický, farář jevíčský, kněz Zikmund Krnovský, vikář v klášteře Matky Boží v Jevíčku a český bratr Gelasius, správce sboru v Jaroměřicích. Na jedné svatbě byli tedy zástupci církve katolické, luteránské a českobratrské. Všichni jsou pak uvedeni ve satební smlouvě.

Bitva na Bílé Hoře a následná – někdy i násilná – katolizace však radikálně zamíchala strukturou držitelů panství a ruku v ruce s tím se náboženské poměry Čech i Moravy podstatně změnily. Zmizely drobné nekatolické rody, zmizely bratrské sbory, zmizela i podstatná část Bratří svým odchodem do ciziny. Hovořit v této souvislosti o jakékoliv náboženské toleranci je proto naprosto absurdní.

Stranou těchto dalekosáhlých změn nezůstaly ani Jaroměřice. Majitel jaroměřického panství Zikmund Jiří ze Zástřizl, ač před Bílou Horou horlivý evangelík a aktivní účastník povstání na straně stavovské, jakoby mávnutím kouzelného proutku změnil náboženskou orientaci a nesmlouvavě bývalé souvěrce pronásledoval. Eminentní zájem Zikmunda bylo proto úplné zlikvidování českobratrských aktivit v Jaroměřicích, především proto, aby dokázal, že svůj přestup ke katolické církvi myslel zcela vážně. Je tedy logické, že bratrští kněží i bratrský život v tomto kdysi velmi významném centru českobratrské vzdělanosti zcela mizí.

Prodej panství Jaroměřice Šubířům z Chobyně v roce 1660 byl jen poslední tečkou za českobratrskou minulostí Jaroměřic. Šubířové, příslušníci staré polské šlechty, byli silně katolicky

orientovaný rod. V duchu tohoto přesvědčení vystavěli v Jaroměřicích v letech 1712–1713 kostel Povýšení svatého Kříže a založili poutní tradici. Jaroměřice se tak stávají význačným katolickým poutním místem.

Jaký to přerod této malohanácké obce z význačného střediska Jednoty bratrské na význačné poutní místo katolické! V tomto – pro Jaroměřice majetkově i nábožensky složitém a důležitém období – se v Jaroměřicích objevují Mlatečkové.

Z roku 1586 se zachoval velmi cenný popis jaroměřického statku: Václav Bílský z Kaříšova předává část panství bratru Janu Blahoslavovi Bílskému a pořizuje soupis veškerého majetku včetně seznamu poddaných. V tomto seznamu není ještě jméno Mlateček uváděno, i když jsou v něm zapsáni i nemajetní podsedci.

První zmínky o přítomnost rodu Mlateček v Jaroměřicích nalézáme v tzv. lánovém rejstříku, sestaveném k roku 1656. Z tohoto záznamu lze odvodit, že první příslušník rodu Mlateček – Václav (s dcerou nebo manželkou Marií) se v Jaroměřicích objevil již v době prvního soupisu lánského rejstříku, kdy byl roku 1656 v Jaroměřicích zapsán.

Je tedy pravděpodobné, že do Jaroměřic se přestěhovala jedna rodina s dětmi mezi léty 1590–1650. Matriky pro farnost Jevíčko, kam Jaroměřice v té době patřily, začínají rokem 1658, tedy poměrně brzy, Mlatečkové se však v těchto knihách objevují až dost pozdě: první zápis sňatku je z r. 1671, první úmrtí v roce 1680, první narození dítěte je zaznamenáno až v roce 1691! Po této době lze v matrikách sledovat osudy jednotlivých členů rodu téměř soustavně.

Přesné datum, kdy se Mlatečkové dostali do Jaroměřic, tedy v podstatě nevíme. Můžeme proto jen těžko dedukovat tehdejší náboženské a hospodářské klima regionu, těžko můžeme usuzovat, do jakého prostředí se dostali, těžko můžeme zjistit a popsat, jak na ně Jaroměřice zapůsobily. Pokud přijmeme hypotézu náboženského motivu jejich přesunu, pak stejně tak jen velmi těžko můžeme posoudit jejich reakci na přeměnu Jaroměřic z centra Českých bratrů v baštu katolicismu. Nicméně nutno konstatovat, že zde část rodu zakotvila a po dobu takměř tří set roků zde více méně úspěšně žila. Postupem doby se rod Mlatečků v Jaroměřicích rozrostl do nebývalých rozměrů a čtyř rodových větví.

První zmínka o rodu, jak uvedeno výše, se vztahuje k roku 1572. Nutno podotknout a zdůraznit, že je to první nalezená zmínka. Není samozřejmě vyloučeno, že k vlastnímu zahájení posunu rodu napříč východními Čechami až na Moravu došlo již před tímto datem z jiného panství, kde se urbáře nebo podobné dokumenty z této doby nezachovaly. Tím se pak hypoteticky dostáváme k tomu, že tento posun přímo koresponduje s událostmi, popsány v předchozím odstavci – vypovězení bratrských sborů z Čech.

Při akceptaci hypotézy náboženských důvodů je samozřejmě diskutabilní, zda pomalý přesun napříč pardubickým panstvím a dále na Moravu při relativně velké vzdálenosti výchozího a konečného bodu v časovém období mnoha roků mohl v řešení náboženské otázky pomoci. Vzdálenost Voleč – Jaroměřice s oklikami po Pardubicku a Hradecku je cca 150 km, první zmínka o rodu v obci Voleč je z roku 1572, první zmínka o rodu v Jaroměřicích je z roku 1656. Vycházíme-li z těchto známých údajů, potřebovali k přesunu na vzdálenost cca 150 km celkem 84 roky, tedy téměř tři generace.

Skutečné důvody stěhování rodu Mlatečků z Chlumecka na Pardubicko, Hradecko a dále na Moravu nelze z dostupných pramenů zjistit a nejsou tedy prozatím dostatečně objasněny, zvláště proto, že vlastně začaly již dávno před stavovským povstáním a třicetiletou válkou.

Ať byly skutečné důvody jakékoliv, vzhledem k nedostatku konkrétních důkazů a přesných archivních materiálů se v této chvíli náboženské pohnutky a svoboda vyznání jako prvotní motiv a impuls pro stěhování rodu za větší náboženskou tolerantností na Moravě jeví zcela reálným vysvětlením tohoto neobvyklého a v té době jistě značně náročného přesunu.



Tom W. Hrcirik

Soukromý badatel z Houstonu v Texasu s rodovými kořeny na Valašsku

Krajanská sdružení v USA

Vážení přátelé,

dnes je mou výsadou představit na této konferenci krátký souhrn aktivit českých komunit jejich působení v Americe.

Imigrace z českých zemí do Ameriky se rozmohla v roce 1855 po zrušení poddanství. Čeští přistěhovalci pak po dalších 75 let nastupovali po stovkách a tisících na lodě v německých Brémách a v Hamburku. Příběhy o jejich cestě do Ameriky jsou zajímavé a dojemné. Přivázeli s sebou lásku ke své zemi a tradicím. Jsem rád, že mohu potvrdit, že tyto tradice jsou v mnoha městech Ameriky stále přítomny.

Tato zpráva se zabývá jen několika hlavními místy, kde se v USA lze setkat s českými zvyky, ale neklade si za cíl podat úplný výčet všech míst, kde se tradice udržují. Jádrem českých tradic jsou následující čtyři oblasti: festivaly, průvody, muzea a Americký Sokol.

Festivaly se pořádají v mnoha státech. Začneme v Texasu, kde se každoročně konají tři velké festivaly. Prvním z nich je Národní festival polky v Ennisu, který se koná vždy v květnu. Jedná se o dvoudenní akci, která začíná průvodem. Festivalu se účastní přes 50 000 návštěvníků a k dobré náladě jim přijíždí hrát zpravidla 14 nebo 15 kapel složených z potomků českých přistěhovalců. Lze se zde setkat s vystavovateli umění a tradičních řemeslných výrobků i s prodejci jídla a piva. Druhý texaský festival se koná v září v západním Texasu. Na podrobném programu festivalu, který se koná o prodlouženém víkendu, je rovněž hudba a tanec. Třetí festival se nazývá Festival koláčů a koná se také v září, tentokrát v Caldwellu. Na tomto festivalu se mohou utkat soutěžící v běhu na 10 km anebo v pečení koláčů.

Dále se zastavíme v Oklahomě první sobotu v květnu, abychom navštívili Festival koláčů v Praze. Společenství českých přistěhovalců zde založilo obec s názvem Praha a jsou na to patřičně hrdi.

Vydáme-li se dále na sever, můžeme navštívit Česko-slovenské festivaly ve

NORTHEASTERN WISCONSIN
**CZECH KOLACHE
FESTIVAL**

SATURDAY & SUNDAY AUGUST 5TH & 6TH, 2017
KEWAUNEE AGRICULTURAL HERITAGE FARM
N2251 STATE RD. 42, KEWAUNEE, WI

KOLACHES, KOLACHES, KOLACHES
"PILSEN BRASS BAND"
CZECH CHORALIERS
"KROJ" STYLE SHOW 1:00 P.M. SATURDAY
"ACCIDENTAL HERO" PRESENTATION 3:00 P.M.
SUNDAY HERITAGE MASS 10:30 A.M.
NEWTONBURG BRASS BAND • MARK JIRIKOVEC BAND
UNITED MORAVIAN DANCERS • VENDORS
REFRESHMENTS • FOOD • SINGING • DANCING

5002150853

Obr. 12: Český koláčový festival ve Wisconsinu.

BOHEMIAN HALL & BEER GARDEN

CZECH & SLOVAK FESTIVAL



FREE ADMISSION **SAT. MAY 28 & SUN. MAY 29** **STARTING AT NOON**

AUTHENTIC CZECH & SLOVAK CUISINE
 LIVE ENTERTAINMENT ALL DAY LONG
1ST PRIZE RAFFLE - ROUND TRIP TO PRAGUE

BOHEMIAN HALL & BEER GARDEN
 29-19 24 AVE, ASTORIA, NY 11102 | 718-274-4925
 BOHEMIANHALL.COM | EVENTS@BOHEMIANHALL.COM



Obr. 13: Czech and Slovak Festival, Astoria, New York.

státě Nebraska. První z těchto festivalů se zde koná v dubnu ve městě Omaha. Následuje další v Lincolnu, pořádaný v květnu. V červnu hostí festival město Hastings. Festival v Clarksonu se koná také v červnu a v červenci pořádá festival město Dwight a v srpnu následují festivaly ve Wilburu a v Praze (stát Nebraska). Sezónu festivalů uzavírá v říjnu město New York (stát Nebraska).

Jen si představte ten široký výběr zábavy a soutěží, které se na každém z těchto festivalů každý rok objevují. Nebraska se chlubí soutěží ve hře na akordeon, jež se pro mnohé účastníky stala nepřítelivějším prvkem festivalu.

V Kewaunee (stát Wisconsin) se každoročně pořádá v srpnu dvoudenní Český festival koláčů. Tento festival je známý svou přehlídkou krojů a přehlídkou tanců folklorní skupiny United Moravian Dancers.

Dále navštívíme Astorii v New Yorku, abychom si užili dvoudenní Český a slovenský festival. Tato akce se koná v proslulé dvoraně Bohemian Hall & Beer Gardens. Každým rokem probíhá slosování, kde lze vyhrát zpáteční letenku do Prahy.

V září je možné navštívit Český a slovenský sokolský festival v St. Paul (stát Minnesota). Tento festival se letos konal již po osmadvacáté.

V Dearborn Heights (stát Michigan) se každoročně koná v červenci Český a slovenský festival, letos již po čtyřicáté. Jedná se o dvoudenní akci s živou hudbou a spoustou jídla a pití, kde nechybějí ani tradiční koláče. Účastníci jsou zváni k folklorním tancům a jiné zábavě.

Každoročně v říjnu můžete navštívit Český a slovenský folklorní festival ve městě Prince George (stát Virginia). Tento jednodenní festival je opět věnován tradičním koláčům.



Obr. 14: National Czech and Slovak Museum, Cedar Rapids, Iowa.

Jednodenní Festival českého a slovenského dědictví v Baltimore (stát Maryland) se koná také v říjnu, tentokrát již po jednatřicáté.

Všechna společenství Čechů a Slováků, jež se ujala organizací těchto setkání, dělají všechno pro to, aby pořádané festivaly byly úspěšné a nezapomenutelné. Komunity v devíti státech každoročně pořádají soutěž Miss Česko-Slovensko. Soutěže se účastní mladé ženy ve věku od 16 do 26 let. Vítězka z každého státu pak může soutěžit na soutěži Miss Česko-Slovensko v USA, která se koná každý rok ve městě Wilbur (stát Nebraska). Miss Česko-Slovensko v USA pro období 2017–2018 se stala Madeline Heckerová.

Moje žena a já jsme měli příležitost setkat se v květnu v Ennisu (stát Texas) s finalistkou soutěže, Annou O'Rencikovou z Missouri.

Na počest českého a slovenského dědictví byla ve třech státech založena muzea, a to ve městech Cedar Rapids (stát Iowa), Wilbur (stát Nebraska), LaGrange a Houston (stát Texas). Nejen výstavba ale i provoz každého z těchto muzeí vyžadují velké úsilí. Jsou svědectvím oddanosti a věrnosti Američanů českého původu jejich dědictví. Můžete být opravdu hrdí na přítomnost vašeho národa ve Spojených státech amerických.

Americký Sokol má v Americe více než 150letou tradici. První Sokol byl zorganizován v roce 1865 v St. Louis (stát Missouri). Od té doby se americký Sokol rozrostl a může se pochlubit nedávným 24. sletem a festivalem v Cedar Rapids (stát Iowa). V červnu 2018 zavítá americký Sokol do České republiky na 16. všesokolský slet v Praze, který bude zahájen průvodem Prahou. Od 29. června do 7. července budou na programu každodenní představení.

Češi v Americe jsou opravdu hrdí na své úžasné dědictví a chtějí vám poděkovat, že se zajímáte o to, čemu se věnují.



Obr. 15: Czech and Slovak Festival, Astoria, New York.



Obr. 16: Czech Center Museum, Houston, Texas.



Obr. 17: National Sokol Slet and Festival, Iowa.



Otázka jazykové identity v genealogickém bádání na příkladech se zaměřením na východní Čechy

Mezi opomíjené genealogické údaje patří jazyková identita našich předků. Informace o tom, jakým jazykem konkrétní předci či skupiny předků hovořili, přitom může obohatit rodopisnou práci o nový rozměr. Cílem tohoto příspěvku¹ je nastínit praktické možnosti pro podchycení jazykové identity v genealogickém bádání v kontextu východočeského prostoru. Řeč bude především o jazyku, neboť národnost, jak ji chápeme dnes, je relativně novodobým termínem, který se začal širěji uplatňovat teprve se vzestupem nacionalismu v 19. století.

Užívaný jazyk se sice povětšinou překrýval s etnickou identifikací, avšak ne vždy tomu tak bylo. Je přitom nutné důsledně rozlišovat mateřský jazyk od aktivně užívaného. Roli hraje též jazyk úřední. Jedinec mohl přitom ovládat dva (bilingvismus) nebo i více jazyků (multilingvismus). Měli bychom se v této souvislosti též seznámit s dobovým kontextem, politickou, jazykovou a etnickou situací v příslušné oblasti, resp. v místě původu zkoumaného jedince. Právě podchycení migračních pohybů má pro zkoumání jazyka předků zásadní význam. Přitom je nutné počítat s postupnými asimilačními vlivy, pokud se předek stěhoval do prostředí, v němž dominoval jiný jazyk než jeho vlastní.² Zjišťování jazykové identity vyžaduje značné úsilí. Smysl to má především v případě výskytu cizinců v jazykově odlišném prostředí, nebo pokud se jedná o jazykově smíšené oblasti.

V českém prostředí se budeme pochopitelně zabývat především dichotomií češtiny a němčiny coby zemských jazyků. Okrajově se tu objevovaly i další jazykové prvky prostřednictvím migrace – např. moravští Chorvati nebo Valaši.³ Spíše sporadicky sem přicházeli během raného novověku též lidé frankofonního, italského či jiného původu.⁴ Někteří migranti pak pocházeli i z jiných částí etnicky heterogenní habsburské říše. Vystává rovněž otázka různých tzv. etnografických skupin (Chodové, Slezané, Moravští Slováci aj.), případně marginalizovaných vrstev (Židé, „Cikáni“).

1 Tento text vzešel z přednášky na 4. ročníku genealogické konference v Hradci Králové není vědeckou statí. Problematika etnické identity v historickém kontextu by si zasluhovala mnohem podrobnější výklad opřený o primární (pramenný) výzkum a důkladnou rešerši relevantní odborné literatury. Forma stručného příspěvku určeného pro širší veřejnost však toto nedovoluje. Text se proto zaměřuje výběrově pouze na ty dílčí faktory, jejichž uchopení je důležité pro doplnění praktického genealogického bádání. Autor jakožto historik a archivář přitom vychází ze zkušeností získaných při vlastní odborné práci.

2 Pro praktické bádání v této oblasti je třeba využít poznatků nejen historických a genealogických, ale též i demografických, etnologických (sociálně/kulturně antropologických) a lingvistických.

3 Např. Richard JEŘÁBEK, *Moravští Charváti: dějiny a lidová kultura*, Brno 1991; Dragutin PAVLIČEVIĆ, *Moravski Hrvati: povijest – život – kultura*, Zagreb 1994; Josef MACŮREK, *Valaši v západních Karpatech v 15.–18. století: K dějinám osídlení hospodářsko-společenského vývoje jižního Těšínska, jihozápadního Polska, severozápadního Slovenska a východní Moravy*, Ostrava 1959.

4 Srov. Josef GRULICH, *Migrace městského a vesnického obyvatelstva: Farnost České Budějovice 1750–1824*, České Budějovice 2013, s. 223–236.

Německy mluvící obyvatelstvo začalo ve velké míře přicházet do českých zemí ve 13. století. Tyto migrační pohyby se nazývají jako „velká kolonizace“ nebo také německy Ostsiedlung.⁵ Zároveň se do střední Evropy šířilo německé městské právo,⁶ přičemž konkrétně ve východních Čechách dominovalo právo magdeburské a z jihu se rozšířilo městské právo jihoněmeckého okruhu, konkrétně jihlavské.⁷ Pro kolonizační vsi platil často půdorys tzv. lesních lánových vsí (Waldhufendörfer), které měly typicky podlouhlý tvar.⁸

Kompaktní německé osídlení se prosadilo v oblasti východních Čech v Krkonoších a Podkrkonoší (na jih až na Královédvorskou a Novopackou), na Broumovsku, Hřebečsku a v severní části tzv. jihlavského výběžku (později jazykového ostrova) včetně města Německý Brod (původně Smilův, dnes Havlíčkův). Oblast Orlických hor byla intenzivněji osídlována teprve v 15. a 16. století (Rokytnice, dnešní Orlické Záhoří, Zdobnice a další). Německé osídlení se však neomezilo pouze na pohraniční oblasti, ale zasáhlo i vnitrozemí. Ve venkovských oblastech se jednalo o „prodloužení“ hřebečského sídelního pásu na Orlickoústecko, Litomyšlsko a Vysokomýtsko. Nejzápadněji odtud pronikli němečtí osadníci na Holicko (někdejší les s údajným jménem Království) – měli se tak mimo jiné podílet na zakládání osad Holice (Eklinsdorf), Ředice (Hermannsdorf), Ostřetín (Tiezmansdorf) a Rovně (Waltersdorf).⁹ Německy mluvící obyvatelstvo žilo též ve městech jako Hradec Králové, Chrudim, Litomyšl, Vysoké Mýto nebo Polička. Němečtí nacionalističtí autoři však přeceňovali význam údajných německých kolonistů, přičemž je otázkou, zda se jednalo v případě zakládání sídel o německé lokátory nebo i převážnou masu obyvatelstva.¹⁰ V důsledku husitských válek došlo patrně k úbytku německého obyvatelstva v řadě vnitrozemských lokalit včetně Německého (dnes Havlíčkova) Brodu.¹¹

Pro vrcholný středověk platí jen velmi omezené možnosti genealogického bádání, neboť se dochovaly spíše jen zlomky použitelných pramenů, a to takřka výhradně z městského prostředí. Mezi ně patří např. berní rejstřík města Chrudim (1399–1402), fragment berního rejstříku Hradce Králové (1398–1403), městská kniha soudní České Třebové (1378–1488) nebo městská kniha trhová Německého Brodu (1379–1404).¹² Za nejstarší pramen podchycující stav venkovského obyvatelstva na východě Čech je považován urbář panství pardubického, který byl původně datován až k roku 1494, ovšem spíše vznikl až v průběhu 16. století.¹³ Z těchto nejstarších pramenů lze etnicitu pouze velmi hrubě odhadovat, přičemž jsme odkázáni pouze na vlastní a místní jména. Německé osídlení v tomto období se tak určovalo pouze podle výskytu

5 Josef ŽEMLIČKA, *K charakteristice středověké kolonizace v Čechách*, Československý časopis historický 26, 1, 1978, s. 58–81; Libuše HRABOVÁ, *K problému německé kolonisace ve střední Evropě*, Sborník historický 9, 1962, s. 67–94; Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Středověká kolonisace v zemích Českých*, České dějiny, I. díl, část 5., Praha 1938. To se vztahovalo nejen na české země, ale i na východní část dnešního Německa, Rakousko, Polsko, Slovensko, Maďarsko, Rumunsko, Pobaltí a další oblasti. Walter KUHN, *Vergleichende Untersuchungen zur mittelalterlichen Ostsiedlung*, Köln – Wien 1973.

6 J. ŽEMLIČKA, *The Germans and the Implantation of German Law among the Bohemians and Moravians in the Middle Ages*, in: *The expansion of Central Europe in the Middle Ages*, Farnham – Burlington 2012, s. 237–270.

7 Jiří KEJŘ, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998, s. 154.

8 J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských 1198–1253: Proměna státu a společnosti*, Praha 2002, s. 256.

9 J. V. ŠIMÁK, *Středověká kolonisace*, s. 1249–1250.

10 Přímé doklady pochopitelně chyběly, a tak si badatelé museli vystačit s nepřímými vývody z oblasti toponomastiky a onomastiky. Srov. František MUSIL, *Osídlování Poorlicka v době předhusitské: Kraj na Tiché Orlici, v povodí Třebovky a Moravské Sázavy*, Ústí nad Orlicí 2002, s. 53–69, 83–87.

11 Josef KLÍK, *Národnostní poměry v Čechách od válek husitských do bitvy bělohorské*, Český časopis historický XXVII, 1921, s. 8–62, 289–352, zde s. 19; František ROUBÍK, *Národnostní vývoj českých zemí*, Praha 1946, s. 19.

12 Tyto archiválie jsou uloženy ve státních okresních archivech v Chrudimi, Hradci Králové, Ústí nad Orlicí a v Havlíčkově Brodě ve fondech typu archiv města.

13 Srov. Zdeněk BIČÍK, *K datování urbáře pardubického panství domněle z roku 1494*, Český lid 36, č. 3–4, s. 52–53; Petr VOREL, *Nejstarší urbář pardubického panství a jeho vypovídací hodnota o vývoji města Pardubic v letech 1506–1516*, Pardubice 1990.

německých jmen.¹⁴ Obecně vzato však pro nedostatek relevantních pramenů prakticky nelze u širokých vrstev obyvatelstva prokázat genealogickou návaznost mezi pozdějšími matričními záznamy a řídce dochovanými evidenčními prameny přelomu vrcholného středověku a raného novověku. K tomu přispívá i skutečnost, že v dané době neexistovala ustálená rodová jména u poddaných.

Během 16. až do začátku 17. století došlo k rozvoji humanistické češtiny. Tento vývoj byl pak přerušen po vydání Obnoveného zřízení zemského v roce 1627, které z hlediska jazykového zrovnoprávnilo němčinu s češtinou v úřadování.¹⁵ Tím se oficiálně v českých zemích zavedla dvojjazyčnost. Zároveň přicházely v tzv. pobělohorském období nové elity z cizojazyčného prostředí, což vedlo k postupné germanizaci horních vrstev a patrimoniální správy (německy mluvící úředníci). Znalost němčiny se stala nejen otázkou prestiže, ale mnohdy i kariérní nutností. Na venkově byla situace poněkud odlišná a i v menších městech se udržovala čeština jakožto úřední jazyk. V církevní sféře se stále ještě udržovala latina, avšak matriky byly mnohde vedeny v národních jazycích. V raném novověku došlo k určitým posunům „jazykové hranice“. V 16. století tak došlo k dosídlování Orlických hor, resp. jejich podhůří.¹⁶ Zároveň už v předchozím období ustupovalo německé osídlení na Novopacku, Jaroměřsku, Litomyšlsku, Ústeckoorlicku nebo v oblasti Poličky. Jihlavský jazykový ostrov se poněkud zmenšil na severu (oblast Polné).¹⁷

Od 16. století narůstá množství pramenů evidenčního a právně pojišťovacího charakteru. Pro genealogické účely lze využít především městské úřední knihy (oblast pojištění práv měšťanů nebo soudnictví), urbáře (např. pro pardubické panství z roku 1563, pro smiřické panství z roku 1588), pozemkové (gruntovní) knihy nebo také sirotčí knihy. Pro 16. století jsou nejčennějšími prameny soupis poddaných podle víry (1651) a berní rula (1654). Podobný charakter měl pak ještě tzv. solní seznam z roku 1702. Značnou část těchto pramenů lze již navázat na matriční evidenci (za nejstarší dochovanou matriku z českých zemí je považována matrika narozených Jáchymova z roku 1531), která se však do konce 16. století prosazovala jen velmi pomalu.¹⁸

Nejstarší východočeskou matrikou je matrika narozených fary v Moravské Třebové, v níž se první zápisy datují k roku 1587.¹⁹ Z konce 16. století pochází ještě dvě další dochované východočeské matriky: pro fary v Bartošovicích v Orlických horách (1591) a pro farnost v Moravské Třebové (1599). Z období do začátku třicetileté války se dochovala další desítka matričních knih (fary v Dolním Lánově, Štokách, Vendolí, Šonově, Martínkovicích, Fořtu, Vysokém Mýtě, Kamenné Horce, Zdoňově a Cerekvici nad Loučnou). Matriční evidence se tak nejprve uplatňovala v převážně německojazyčných oblastech. Značná část matrik pak vznikla ještě do konce třicetileté války (1648), po jejímž skončení už bylo vedení matričních knih zcela standardní.

Právě období od třicetileté války je už genealogicky snadno postihnutelné. Většina lidí tak může najít své nejstarší předky nejpozději ke konci 17. století. Přesto je třeba počítat s některými překážkami. Matriční a další evidence nebyly rozhodně v té době nijak standardizované, takže možnosti se liší především podle jednotlivých lokalit. Velkou nesnáz pak může představovat neexistence stabilních příjmení – řada tehdy užívaných příjmí (předchůdci dědičných příjmení) se sice už dědila po otci, ale stále přetrvávalo i pojmenování „po gruntu“, navíc se

14 Srov. Ernst SCHWARZ, *Die Personennamengebung einer innerböhmisches Stadt um 1400*, Zeitschrift für Namenforschung 19, 1943, 274–282.

15 Václav VELČOVSKÝ, *Nesoužití: Česko-německá jazyková politika 18.–20. století*, Praha 2014, s. 64–65.

16 W. KUHN, *Die Besiedlung des Adlergebirges*, Jahrbuch für ostdeutsche Volkskunde 14, 1971, s. 7–9, zde s. 9.

17 J. KLIK, *Národnostní poměry v Čechách*, s. 19–20.

18 J. GRULICH, *Migrace městského a vesnického obyvatelstva*, s. 82–83.

19 Zuzana DUBOVÁ – Jana HLÁVKOVÁ – Jiří KUBA – Milan NOVOTNÝ – Kateřina PAVLÍKOVÁ – Martin PAUKRT, *Sbírka matrik Východočeského kraje 1587–1949*, Prozatímní inventární seznam, SOA Zámrsrsk 2018.

tato příjmy mohla i v čase měnit.²⁰ Dlužno dodat, že stálá příjmení byla zavedena teprve v roce 1770, přičemž trvalo ještě nějakou dobu, než se nařízení prosadilo.²¹

Se stavem tehdejší evidence pak souvisí i stále ještě omezené možnosti pro určování jazykové identity těchto předků. Můžeme vycházet především z lokality, ze které příslušný předek pocházel, za tímto účelem lze využít různé topografické příručky, jež vycházely od konce 18. století a zejména pak ve století devatenáctém.²² Zvláště v matrikách oddacích se často uváděl původ po otci, pomocí čehož lze podchytit případné migranty z jinojazyčného prostředí. Určování jazykové identity však nelze pochopitelně přímo, neboť se i z důvodu negramotnosti většiny obyvatel nelze dopátrat vlastního jazykového projevu. O etnicitě tak může vypovídat například jen pro danou oblast netypické jméno.²³

Jazykovou identitu předků lze přesněji podchycovat teprve až od období osvěcenských reforem Marie Terezie a zvláště jejího syna Josefa II. Jejich centralizační politika vedla k potřebě jednotného státního (úředního) jazyka, kterým se stala němčina. Ne zcela přesně se v této souvislosti hovoří o germanizaci,²⁴ avšak nešlo o systematickou politiku poněmčování širokých vrstev obyvatelstva multietnické habsburské říše. Přesto mělo prosazování němčiny své důsledky i pro běžné obyvatele. V roce 1774 byl vydán Marií Terezií Všeobecný školní řád (známý též jako Schulpatent), jehož autorem byl Johann Ignaz Felbiger.²⁵ Tím byla zavedena všeobecná povinnost školní docházky. To přispělo především k postupnému rozšiřování gramotnosti mezi obyvatelstvem. Na prestižních tzv. normálních a hlavních školách ve větších městech²⁶ byla prosazována němčina bez ohledu na to, že ústav stál v českojazyčné oblasti. Na triviálních školách na českém venkově se vyučovalo převážně v češtině, ve městech a v sídlech farních úřadů se mnohdy učily děti dvojazyčně.²⁷ Školské reformy vedly rovněž k silné redukci gymnázií, přičemž němčina na nich vytlačovala latinu.²⁸

Státní i vrchnostenské úřady vedly svou agendu v němčině. Čeština jako úřední jazyk se delší dobu udržela především v menších městech, a to včetně duchovní správy. Zatímco městské vrstvy včetně např. Pardubic se začaly germanizovat,²⁹ venkov zůstával jazykově český, avšak posilovala se fragmentace obecné češtiny. Revitalizaci češtiny prosazovali svými pracemi představitelé první fáze „národního obrození“ (Gelasius Dobner, Josef Dobrovský, Josef Jungmann, František Martin Pelcl, Václav Matěj Kramerius a další).³⁰

20 K tomu schematicky např. Lenka PEREMSKÁ, *Váš rodokmen krok za krokem*, Praha 2013, s. 184–188.

21 Ludmila FIALOVÁ – Pavla HORSKÁ – Milan KUČERA – Eduard MAUR – Jiří MUSIL, *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1998, s. 139.

22 Z nejvýznamnějších (zde pro někdejší Chrudimský kraj): Jaroslav SCHALLER, *Topographie des Königreichs Böhmen*, 11. Theil, Chrudimer Kreis, Prag 1789; Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, 5. Band, Chrudimer Kreis, Prag 1837.

23 Výskyt německých jmen např. v berní rule považoval nacistický „sociální antropolog“ Karl Valentin Müller za příznak vlivu „německé krve“ mezi českým obyvatelstvem. Srov. René NOVOTNÝ, *Obraz Čechů v německé rasové nauce a nacistické rasové ideologii*, *Theatrum historiae* 13, 2013, s. 169–217, zde s. 194.

24 Srov. František KUTNAR, *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus: Příspěvek k národnímu a společenskému obsahu češství doby obrozenské*, Praha 2003, s. 130.

25 V. VELČOVSKÝ, *Nesoužití*, s. 67–68.

26 Hlavní školy byly zakládány především v krajských městech a dalších významných centrech. Milena LENDEROVÁ, *Několik poznámek k dějinám chrudimského a pardubického školství v období národního obrození*, *Východočeský sborník historický* 4, 1994, s. 139–156.

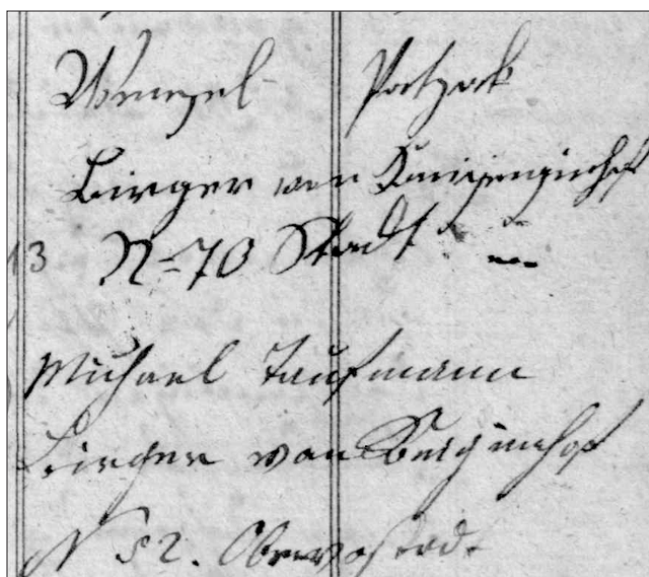
27 Srov. Josef SAKAŘ, *Dějiny Pardubic nad Labem*, Díl III., část 2., Pardubice 1927, s. 157.

28 V. VELČOVSKÝ, *Nesoužití*, s. 70–72.

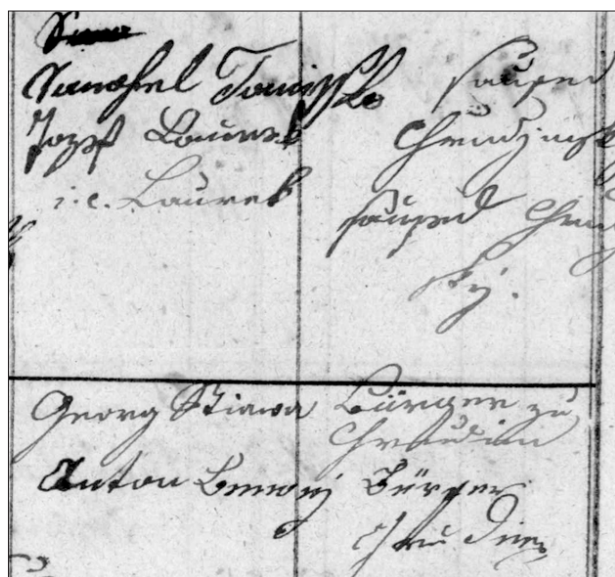
29 František K. ROSŮLEK, *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko: Dějinný a místopisný obraz*, II. díl, Pardubice 1905–1907, s. 145–148.

30 V. VELČOVSKÝ, *Nesoužití*, s. 72–76; Jan KŘEN, *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*, 4. vyd., Praha 2013, s. 61–74; Bedřich SLÁVÍK, *Od Dobnera k Dobrovskému*, Praha 1975; Hugh LeCaine AGNEW, *Origins of the Czech National Renaissance*, Pittsburgh – London 1993.

Posilování gramotnosti vedlo k tomu, že se v pramenech již setkáme s vlastním písemným projevem „prostých“ obyvatel, což mimo jiné umožňuje studovat jejich jazykovou identitu či identifikaci. K tomu mnohdy postačí pouhé vlastnoruční podpisy spolu s přípisem sociálního postavení. Tyto podpisy se začaly objevovat již na konci 18. století v matričních knihách, snubních protokolech, gruntovních knihách, na úředních protokolech, smlouvách a v dalších písemnostech. Během první poloviny 19. století takovýchto záznamů přibývalo a neomezovalo se to pouze na vyšší vrstvy nebo na faráře či rychtáře na venkově. Je tak možné sledovat, zda se dotýčný podepisoval německým nebo českým tvarem jména (např. Franz vs Franc nebo František) a připsaným statutem (Inwohner vs obyvatel; Bauer vs sedlák; Vater vs otec aj.). Je však třeba vždy ověřit, zda se jednalo skutečně o autentické podpisy daných osob a že je tam nevpisoval např. duchovní v případě matrik nebo snubních protokolů. Dále musíme počítat s nízkou úrovní nebo nestálostí pravopisu, případně s dobovou ortografií. Čeština se přitom zapisovala až do poloviny 19. století stejně jako němčina novogotickým písmem (v psaném projevu kurentem).³¹ Jazykovou situaci ve městech lze ilustrovat např. na Dvoře Králové na jazykové hranici, kde se řada osob s českými jmény podepisovala německy (obr. 18). Také v Chrudimi ležící v jazykově ryze české oblasti se vyskytovaly, byť v menší míře, německé podpisy u osob s českými jmény (obr. 19).³²



Obr. 18: Německé podpisy svědků ze Dvora Králové v matrice oddaných (1847). Zdroj: SOA v Zámrsku, Sběrka matrik Východočeského kraje, sign. 35–15, Matrika oddaných (1835–1859).



Obr. 19: České a německé podpisy svědků z Chrudimi v matrice oddaných (1827). Zdroj: SOA v Zámrsku, Sběrka matrik Východočeského kraje, sign. 971, Matrika oddaných (1827–1850).

Díky širší pramenné základně lze konkrétního předka často studovat v širším kontextu: v jaké oblasti žil, do jaké chodil školy (jazykové poměry na škole), jaké zaměstnání vykonával – lépe postavené profese přitom předznamenávaly předkův bilingvismus či preferenci němčiny. Kromě již zmíněných pramenů lze využít katastrů, soupisů obyvatel (soupisy duší), pamětních knih a správních knih vesnické či městské provenience.

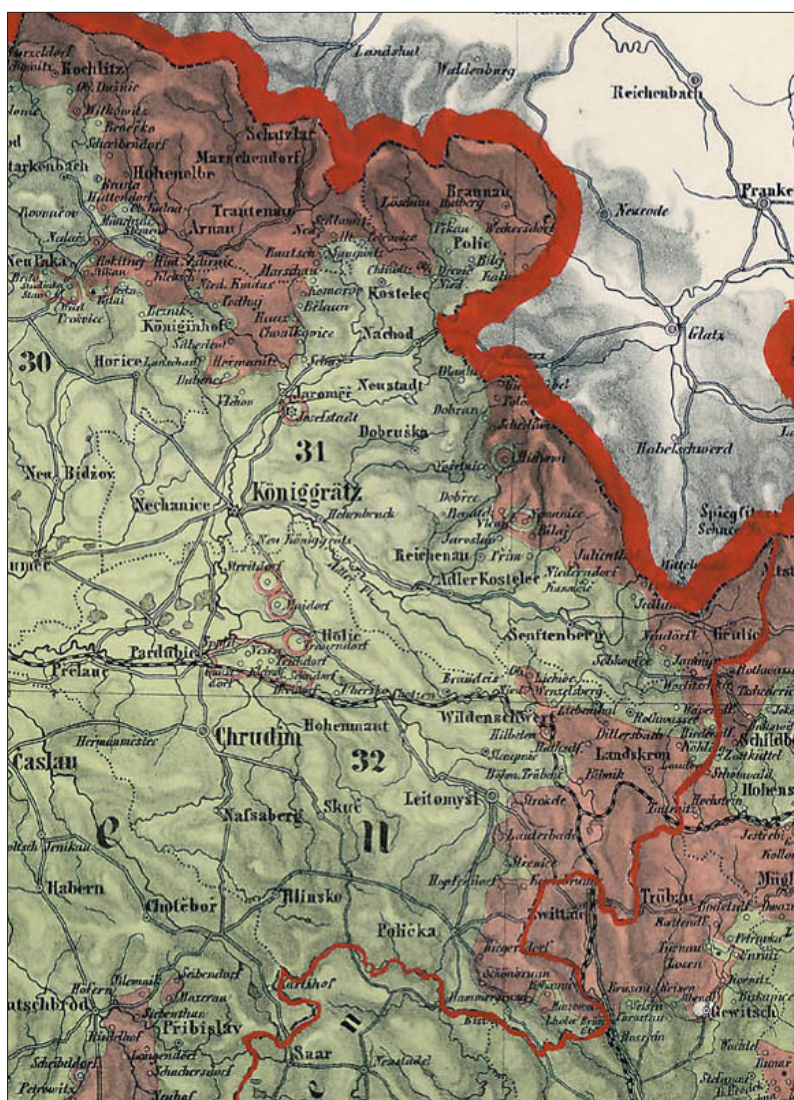
Revoluční rok 1848 přinesl dalekosáhle společenské, státoprávní a správní reformy – zrušení poddanství, jež vedlo následně k zániku patrimoniální správy, a pokus o zavedení konsti-

31 Ivan HLAVÁČEK – Jaroslav KAŠPAR – Rostislav NOVÝ, *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 2001, s. 97–98. Kurent přetrvával ještě několik desítek let u starší generace, která ho měla zažitý.

32 K postavení němčiny a češtiny v úřadování: Tilman BERGER, *Užívání češtiny jako úředního jazyka v druhé polovině 18. století na příkladě města Chrudimě*, in: Jan Tydlitát (ed.), *Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století*, Rychnov nad Kněžnou 1999, s. 43–78; Týž, *Zweisprachigkeit in den Ratsprotokollen von Chrudim (1750–1850)*, in: Steffen Höhne – Andreas Ohme (Hrsg.), *Prozesse kultureller Integration und Desintegration: Deutsche, Tschechen, Böhmen im 19. Jahrhundert*, München 2005, s. 249–273.

tuce. Tyto změny přímo či nepřímo podnítily český i německý nacionalismus.³³ Výsledkem toho bylo postupné posílení úlohy češtiny. Národnost se stala pojmem nejen politickým, ale i společenským. Zavedení obecní samosprávy v roce 1850 vedlo k ústupu němčiny z úřadování v jazykově českých oblastech. Ve státní správě (na úrovni krajských a podkrajských/okresních úřadů) však dominantní úloha němčiny zůstala zatím zachována. Na nižších školách se začalo vyučovat v národním jazyku, ve smíšených oblastech se často vyučovalo na jedné škole v obou jazycích. O skutečném národním školství však lze hovořit teprve až po roce 1869, kdy byl přijat tzv. Hasnerův školský zákon.³⁴

Během prvního moderního sčítání lidu z roku 1870 (zjišťován stav k 31. 12. 1869) nebyl ještě zjišťován jazyk, natož národnost.³⁵ Přesto lze říci, že čeština se prosadila napříč společenskými vrstvami v jazykově českých oblastech. Z řady dokumentů můžeme zjistit i jazyk převažující v dané obci či oblasti – např. z farních výkazů. Objevily se též publikace pojednávající o národnostním složení obyvatelstva a etnografické mapy, z nichž je neznámější Czoernigova mapa z roku 1855 (Obr. 20).³⁶ Jazyková hranice byla stále ještě více posunuta směrem do vnitrozemí, než tomu bylo v období začátku 20. století. Na mapě byly též znázorněny jazykové ostrovy a i ty nejmenší enklávy. Takovou enklávou bylo například pevnostní město Josefov, za čímž stála přítomnost velké vojenské posádky. Na Pardubicku pak žili německy mluvící potomci kladských a slezských imigrantů z 80. let 18. století.³⁷



Obr. 20: Východní Čechy na Czoernigově etnografické mapě z roku 1855. Červenou barvou vyznačeno německé osídlení. Zdroj: K. von Czoernig, *Ethnographische Karte der oesterreichischen Monarchie*, Wien 1855.

33 J. KŘEN, *Konfliktní společenství*, s. 75–125; V. VELČOVSKÝ, *Nesoužití*, s. 83–105.

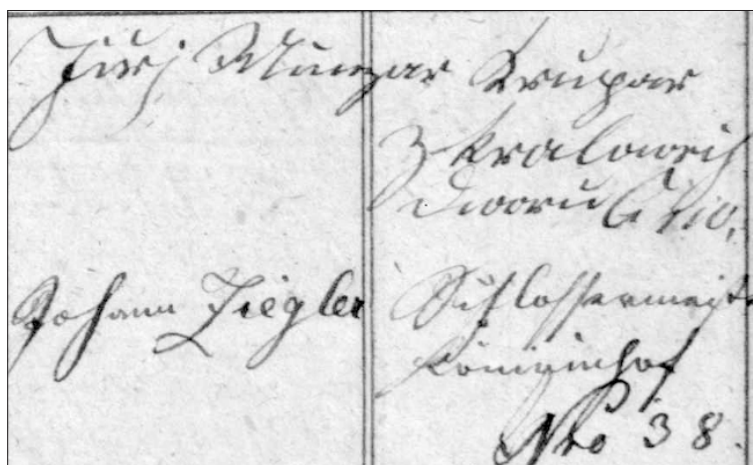
34 V. VELČOVSKÝ, *Nesoužití*, s. 122–130.

35 O zavedení rubriky „rodinného jazyka“ se uvažovalo už pro sčítání z roku 1869/1870, avšak statistická komise se rozhodla pro odklad z důvodu národnostních sporů. Srov. Pavel KLADIWA, *Etnická klasifikace a institucionální zakotvení národnosti v českých zemích 1880–1914*, *Moderní dějiny* 22, 1, 2014, s. 7–33, zde s. 10.

36 Karl von CZOERNIG, *Ethnographische Karte der oesterreichischen Monarchie*, Wien 1855.

37 Němečtí přistěhovalci z Kladska a Slezska, které byly připojeny po válkách o rakouské dědictví k Prusku, přicházeli na pardubické panství v letech 1780–1785 (jednotlivci i později). Bylo jim umožněno se tu usadit a získat půdu v rámci tzv. raabizace (rozdělování panské půdy do dědičného nájmu). Takto byla jen na Pardubicku založena celá řada nových vesnic. Na založení dvanácti z nich se přitom podíleli právě kladsko-slezští imigranti. Postupně však došlo k procesu asimilace a ve druhé polovině 19. století se většina těchto vesnic plně počestila. Nejdéle se německá jazyková identita udržela ve vesnicích Veská (Weska), Staročernsko (Gunstdorf), Malolánské (Kleindorf) a Moravanský (Sehndorf). Ve Veské a Moravanském působily německé školy, které byly v provozu až do začátku 20. století. Posledním

Pokud jde o konkrétní osoby, je nutné se pro období 1850–1879 převážně stále spoléhat na podpisy, přičemž se ale dochovalo už větší množství vlastní korespondence (především žádosti občanů směřované na úřady), z nichž lze jazykovou příslušnost odvozovat. Nutno však srovnáním písma ověřit, zda příslušný dokument psal skutečně sám žadatel nebo úředník. V jazykově dosud smíšeném Dvoře Králové se však stále setkáme s německými podpisy i ve druhé polovině 19. století, tentokrát je tu však jistá korelace mezi jazykovou podobou jména a preferovaným jazykem (obr. 21). Ačkoliv ještě nebyla národnost či jazyková příslušnost zjišťována plošně a systematicky, lze se sporadicky setkat s prameny, ve kterých je jazyk konkrétní osoby zaznamenán – zejména v některých obecních matrikách. Tak například v úřední knize obce Moravany (okr. Pardubice) vedené od roku 1850, konkrétně v části k udělování domovských listů, byla vyplňována i rubrika „mluví řečí“ (obr. 22). O jazykové či národnostní příslušnosti též vypovídá členství ve spolcích.



Obr. 21: Český a německý podpis svědků ze Dvora Králové v matrice oddaných (1856). Zdroj: SOA v Zámrsku, Sběrka matrik Východočeského kraje, sign. 35–15, Matrika oddaných (1835–1859).

mluví řeč.	Číslo listu	Dne	Medi ve udělen.	Podpis
Česky	4	19	Brumov	1852
Česky	4	16	Ližany	1853
Česky	4	16	Lo	1853

Obr. 22: Znalost jazyků v evidenci udělených domovských listů v obci Moravany (okr. Pardubice) v 50. letech 19. století. Zdroj: SOkA Pardubice, Archiv obce Moravany, Protokol pro místní obec Moravany (1850–1893).

V roce 1880 proběhlo první sčítání lidu, ve kterém se objevil dotaz na tzv. „obcovací řeč“ (Umgangssprache).³⁸ Nebyla tedy sčítána národnost nebo mateřský jazyk, ale jazyk, kterým obyvatelé hovořili v každodenním styku. Obcovací jazyk tak mohl být jiný než mateřský, což se později stalo předmětem kritiky z české i německé strany.³⁹ Výsledky sčítání lidu pak posloužily k různým „národnostním statistikám“, kterými se argumentovalo v národnostních zápasech mezi Čechy a Němci.⁴⁰ Sčítání lidu probíhaly podle stejného principu i v letech 1890, 1900 a 1910.

Výraznou změnu přinesl až vznik Československa. Při prvním československém sčítání v roce 1921 se zavedla národnost jako statistická veličina, a to na základě mateřského jazyka.⁴¹ Určování národnosti podle tohoto klíče se pak užívalo i v dalších censech. Rozdílná metodika se pochopitelně projevila i ve výsledcích sčítání. Proto nejsou výsledky sčítání lidu do roku 1910 zcela porovnatelné s těmi pozdějšími. Sčítací archy (operáty) jsou nepochybně základním pra-

člověkem, který se z řad potomků někdejších přistěhovalců hlásil k německé národnosti, byl Josef Spitzer z Veské, který zemřel v roce 1946. K tomu viz R. NOVOTNÝ, *Příspěvek k dějinám zaniklého německého osídlení na Pardubicku: předpoklady a východiska*, Východočeský sborník historický 29, 2016, s. 79–141; TÝŽ, *Německé kolonie Weska, Gunstdorf a Kleindorf (1780–1946): Případová studie k asimilačním procesům v malých jazykových enklávách*, Východočeský sborník historický 33, 2018, s. 79–147.

38 P. KLADIWA, *Etnická klasifikace*, s. 10–11; TÝŽ, *Národnostní statistika českých zemí 1880–1921*, Moderní dějiny 23, 2, 2015, s. 61–82.

39 TÝŽ, *Etnická klasifikace*, s. 10–16.

40 TÝŽ, *Národnostní statistika*, s. 61–82.

41 Tamtéž, s. 68.

menem ke studiu jazykové identity v období od roku 1880, je však potřeba k nim přistupovat přeci jen kriticky. Příslušnost k tomu či onomu jazyku totiž mohla být v krajním případě vynucena i sčítacím komisařem. Toto se občas dělo v německých oblastech Čechům a v českých oblastech Němcům.⁴² Tatáž osoba se tak mohla během dvou nebo tří sčítání pod různými vlivy hlásit k jinému jazyku, resp. odlišné národnosti. Je proto vhodné ověřovat jazykovou (národnostní) příslušnost pomocí dalších pramenů. Nabízí se zejména školní docházka, resp. třídní katalogy. Stávalo se ovšem, že české děti navštěvovaly německé školy a naopak. Kromě toho leccos napoví i příslušnost ke spolkům a politickým stranám. Je vhodné poznatky ze sčítání lidu pak konfrontovat i s ego-dokumenty nebo obecně písemným projevem daného předka.

Operáty ze sčítání lidu z let 1880–1921 (v roce 1870 se nezjišťovala jazyková příslušnost) jsou uloženy ve státních okresních archivech zpravidla ve fondech bývalých okresních úřadů (1850–1945). Ne všude se však dochovaly všechny ročníky – např. ve Státním okresním archivu Pardubice jsou k dispozici pouze sčítací operáty z roku 1921. Sčítací operáty jsou již částečně digitalizované a zveřejněné na webových stránkách státních okresních archivů. To se týká v současné době pouze státních okresních archivů v Hradci Králové a Jičíně. Archivy v Chrudimi, Náchodě, Svitavách, Trutnově a Ústí nad Orlicí digitalizáty s ohledem na ochranu osobních údajů preventivně stáhly. Archivy v Hradci Králové a Jičíně odstranily z webu pouze snímky sčítacích operátů z roku 1921. Některé sčítací operáty byly v často neúplné podobě zpřístupněny na webových stránkách Family Search. Operáty ze sčítání lidu 1930 jsou pak uloženy v Národním archivu v Praze, které jsou však veřejně nepřístupné a údaje z nich lze čerpat teprve po splnění podmínek pro ochranu osobních údajů (badatel musí být v přímém příbuzenském vztahu s dotyčnou osobou).⁴³

Údaje o národnostní identifikaci lze čerpat i pro období let 1939–1945. V roce 1939 proběhlo v pohraničních oblastech připojených v roce 1938 přímo k Říši sčítání lidu, jehož operáty jsou uloženy též v Národním archivu. Co se týká Protektorátu Čechy a Morava zahrnujícího většinu dnešních východních Čech, byla situace ohledně národnosti poněkud složitější.⁴⁴ Nacisté se snažili v českém vnitrozemí získat co nejvíce lidí pro německou národnost, a to téměř bez ohledu na jejich jazykovou příslušnost. Mnohdy stačilo mít německé předky a úředníci se snažili přimět danou osobu ke „změně národnosti“ z české na německou. To byl ostatně jeden z praktických nástrojů germanizační politiky. Pro nacistické ideology byla totiž důležitější „krev“ nebo „rasa“ než jazyk, kterým dotyčný hovořil. Na druhou stranu se našli mezi Čechy i různí oportunisté a kolaboranti, kteří o německou národnost, resp. státní příslušnost, aktivně usilovali z vlastní vůle.⁴⁵

Jak je známo, národnost zůstala citlivou záležitostí i v poválečných letech. Odsun velké většiny německého obyvatelstva po roce 1945 vedl k rozrušení jazykové struktury českých zemí trvající od středověku. Zbytek německé menšiny byl z velké části rozptýlen ve vnitrozemí (tzv. vnitřní odsun), což mělo usnadnit její asimilaci. Ve východních Čechách se v původních sídelních oblastech udržely drobné německé komunity zejména v oblasti Krkonoš a na Králicku. Německá menšina však musela čelit silným asimilačním tlakům.⁴⁶ Ty nakonec spolu s dalšími faktory vedli k marginalizaci německého obyvatelstva v českých zemích. Němci se tak stali pouze jednou z málo početných a rozptýlených národnostních menšin.

42 P. KLADIWA, *Etnická klasifikace*, s. 16–20. Emanuel RÁDL, *Národnost jako vědecký problém*, Praha 1929, s. 43–47.

43 Pro získání údajů ze sčítání lidu z roku 1930 je nutné vyplnit příslušný formulář: http://www.nacr.cz/wp-content/uploads/2018/06/scitaci_operaty_25-06-2018_.pdf.

44 K tomu blíže R. NOVOTNÝ, *Nacistická národnostní politika na Pardubicku v letech 1939–1945*, Východočeský sborník historický 24, 2013, s. 169–217.

45 Tamtéž, s. 186–187.

46 K tomu blíže Tomáš STANĚK, *Německá menšina v českých zemích 1948–1989*, Praha 1993. Problémem byly zejména smíšené sňatky a neexistence německého školství. Po roce 1948 se začalo postavení německé menšiny pozvolna zlepšovat. Až v roce 1969 bylo založeno Kulturní sdružení občanů německé národnosti ČSSR (*Kulturverband der Bürger deutscher Nationalität der ČSSR*) v rámci Národní fronty.



Mgr. Radek Pokorný

Vedoucí SOkA Hradec Králové, zástupce ředitele SOA v Zámruku

PhDr. Jiří Pavlík, Ph.D.

Zástupce vedoucího Státního okresního archivu Hradec Králové

Soupisy duší a zpovědní rejstříky v královéhradecké diecézi jako demografické a genealogické prameny

K demografickému vývoji obyvatelstva lokalit v severovýchodních Čechách v 18. a v první polovině 19. století existuje omezený okruh pramenů. Písemných dokladů poskytujících dobové sumární údaje o počtu obyvatel není mnoho.¹ K zásadním nepochybně patří církevní matriky,² prováděné konskripce osob,³ zejména soupisy obyvatel z konce 18. století či tzv. populační knihy se dochovaly velmi torzovitě.⁴ Dalšími důležitými demografickými prameny pro 18. a 19. století jsou katastry – tereziánský, josefínský a stabilní. Ty se však zejména zaměřují na majitele pozemků a domů, což znesnadňuje určení celkového počtu obyvatel.⁵

S ohledem na značnou absenci pramenů k sumárnímu počtu obyvatel vsí a měst v 18. a v první polovině 19. století mají pro badatele význam dochované duchovní soupisy obyvatel (duší) a zpovědní rejstříky. Na základě historické kritiky a podrobné analýzy těchto písemností v komparaci s dalšími prameny jsme se snažili v naší studii zhodnotit jejich využitelnost pro demografické a další badatelské účely.

Status animarum je dle doslovného překladu *stav* (užíváno *soupis*) *duší*, do kterého měli být zahrnuti všichni obyvatelé příslušného církevního obvodu, tedy i děti předzvědního věku. Tyto relace farářů vznikaly v českých zemích v souvislosti s rekatolizací a za účelem kontroly vyznání obyvatelstva jako jedno z opatření zdokonalené péče o duše v potridentském období. Jejich závazné vedení v pražské arcidiecézi ustanovila pražská synoda již v roce 1605.⁶

- 1 Srovnej Zeman, Adolf. K metodice studia populačního vývoje českých měst královských v předstatistickém období. *Historická demografie*, 1967, s. 19–27. Zejména Soupis poddaných podle víry či Berní rula jsou velmi důležitými demografickými prameny, ale pocházejí již ze začátku druhé poloviny 17. století.
- 2 MAUR, Eduard. Církevní matriky jako historický pramen (se zvláštním zřetelem k historické demografii). In *Sborník archivních prací*, 20, 1970, s. 425–457.
- 3 Úřední sčítání obyvatelstva v habsburské monarchii začalo v roce 1754 na základě reskriptu z 13. října 1753. Vlastní realizaci měly provádět jednotlivé vrchnostenské úřady a farní úřady. Viz DVOŘÁČEK, František. *Soupisy obyvatelstva v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v letech 1754–1921*. Praha 1926, s. 6; MAUR, E. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha 1996, s. 136–137; KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*. Praha 1965, s. 287–307. Z 18. století a začátku 19. století se dochovaly zejména sumáře o počtu obyvatel za jednotlivé územní celky (kraje). Viz DVOŘÁČEK, František. *Soupisy obyvatelstva v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v letech 1754–1921*. Praha 1926, s. 24–35.
- 4 Například v archivu města Hradec Králové se konskripce obyvatel z 18. století a ze začátku 19. století nezachovaly žádné, až z roku 1857 se dochovalo sčítání zdejších obyvatel. Viz SOkA HK, Archiv města Hradce Králové (dále jen AM HK), i.č. 1540 (signatura VIII-14/2), kart. č. 228.
- 5 V tereziánském katastru jsou navíc uvedeny pouze zdaněné domy nikoliv dani nepodléhající objekty (špitály, městské brány aj.) Viz MAUR, Eduard. Urbanizace Čech v raném novověku. In *Historická demografie*, 25, 2001, s. 14–15,33; FIALOVÁ, Ludmila, HORSKÁ, Pavla, KUČERA, Milan, MAUR, Eduard. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha, 1996, Mladá fronta, s. 126–127.
- 6 SYNODUS ARCHI-DIOECESANA PRAGENSIS: Habita ab ILLUSTRISSIMO & REVERENDISSIMO DOMINO DOMINO SBIGNEO BERKA, DEI [et] APOSTOL. SEDIS GRATIA ARCHI-EPISCOPO PRAGENSI, & PRINCIPE, LEGATO NATO, & C. Anno a Christi Nativitate M.D.C.V. IN FESTO S. WENCESLAI PRINCIPIIS MARTYRIS AC PATRONI. Pragae: Typis Nigrinianis, 1605, str. 142–143.

Existovaly však různé varianty vyhotovení, formálně k zavedení jednotné úpravy došlo v roce 1614 římským rituálem. Soupisy měly evidovat veškeré obyvatele dané lokality i s udáním věku, stavu a vyznání.⁷ Jejich obsah se v průběhu staletí pozvolna měnil, v 17. a 18. století zejména reflektovaly podchycení věřících v příslušné farnosti, zaznamenání jejich účasti v místní náboženské komunitě, evidenci nepevných katolíků a heretiků.

Původně jsme se chtěli v naší studii zaměřit pouze na soupisy duší, avšak podrobná analýza písemností církevní provenience přinesla záhy zjištění, že soupisy duší se často obsahově, účelem i formou překrývaly s tzv. velikonočními *zповědními rejstříky*. Proto jsme i tento typ evidenčního pramene z církevního prostředí nutně zahrnuli do našeho výzkumu.⁸

Zповědní rejstříky se vyhotovovaly každý rok v době půstu před Velikonocemi za účelem přesné evidence osob, které vykonaly velikonoční svatou zповěď. Z tohoto důvodu neměly evidovat děti předzповědního věku a také jinověrce. Jak uvidíme níže, ne vždy tomu tak skutečně bylo.

Nejdříve se budeme věnovat vývoji soupisu duší v královéhradecké diecézi. Pro usměrnění a stanovení rozsahu potřebných informací o věřících vydal královéhradecký biskup Jan Ondřej Kaiser⁹ dne 16. října 1775 oběžník, jímž nařizoval místním duchovním správcům v rámci celé královéhradecké diecéze do konce března 1776 vypracování soupisů duší, a to v příslušném obvodu.¹⁰ Vedení církevních evidencí včetně soupisu duší totiž spadalo od roku 1744 do jurisdikce biskupů a též pod jejich vizitační kontrolu.¹¹ Faráři měli systematicky dle místa bydliště zaevidovat všechny obyvatele po jednotlivých domech. Z vydaného nařízení a předtištěných formulářů vyplývá, jak velký důraz byl kladen na zjištění informací o nepevných katolících a hereticích. Předtištěné formuláře pro soupisy duší obsahovaly kolonky, kde se měly uvádět údaje o případných stycích farníků s heretiky, emisary či o uchovávání zakázaných knih, a to i v minulosti. Ač od zavedení povinného katolického náboženství v Čechách uplynulo více než 140 let, v královéhradecké diecézi se poměrně hojně vyskytovali nepevní katolíci a sektáři. Zejména o tom svědčí doložené kacírské hnutí v Orlických horách i působení náboženské sekty izraelitů na Novobydžovsku a Chlumecku.¹² Navíc v bouřlivém roce 1775 postihla východní Čechy rozsáhlá nevolnická rebélie, načež i státní úřady chtěly mít přehled o víře poddaných ve východočeské diecézi.

Na jaře roku 1776 vypracovali jednotliví duchovní správci dle výše uvedené instrukce podrobné soupisy duší za své farnosti, sumární údaje zaslali na příslušný vikariát, který po shromáždění všech podkladů z jednotlivých kolatur odeslal sumární výtah na královéhradecké biskupství. Bohužel v archivním fondu královéhradecké biskupské konzistoře se uvedená agenda *Status animarum* z těchto let nedochovala.¹³

V hradeckém vikariátu máme tři dochované soupisy vyhotovené duchovními správci dle nařízení z roku 1775,¹⁴ a to z farního úřadu Dobřenice, Hněvčeves a Osice.¹⁵ Na nich se po-

7 V českém prostředí vytisknutý kardinálem Harrachem – *Rituale Pragense Ad Usum Romanum Accommodatum Jussu & Autoritate eminentiss et reverendiss Domini Domini Ernesti Adalberti...* Card. Ab Harrach, archiep. Pragensis... Pragae: Typis Archiepisc. Seminarii Per Zachariam Acsamitek, 1642, str. 478–479. K formě zápisu srov. MAUR, Eduard. Církevní soupisy obyvatel v katolické a protestanské Evropě. In *Historická demografie*, 4, 1970, s. 7.

8 K fenoménu sbližování obou typů pramenů viz např. MAUR, Eduard. Církevní soupisy obyvatel v katolické a protestanské Evropě. In *Historická demografie*, 4, 1970, s. 9.

9 Jan Ondřej Kaiser, rytíř z Kaisern byl jmenován 2. května 1775 císařovnou Marií Terezií královéhradeckým biskupem, jeho intronizace proběhla v královéhradecké katedrále až 15. října 1775. Již dne 5. května 1776 však zemřel.

10 SOKA HK, BK HK, kn. č. 34, folium 290–293, součástí nařízení předtištěný formulář.

11 Srov. MAUR, Eduard. Církevní soupisy obyvatel v katolické a protestanské Evropě. In *Historická demografie*, 4, 1970, s. 7.

12 SOKA HK, BK HK, Spisová manipulace 1664–1775, i. č. 1440–1516, 1519–1523.

13 Nejstarší písemnosti z této agendy se dochovaly z let 1801–1806. Viz SOKA HK, BK HK, Spisová manipulace 1775–1918, Záležitosti víry, i. č. 298 – Status animarum, kart. č. 168.

14 Dle instrukcí z roku 1775 se dochovaly soupisy v královéhradeckém vikariátu ve farnosti Dobřenice a Hněvčeves.

15 Zde je nutné uvést, že v archivním fondu pražského arcibiskupství se dochovaly velmi cenné zповědní seznamy

kusíme demonstrovat, jaké demografické poznatky zde můžeme získat. Soupisy mají formu knihy s předtištěnými kolonkami. Dobřenskou Liber status animarum sepsal k 29. březnu 1776 místní farář Josef František Oliva¹⁶ za pomoci kaplana Jana Matiena. Byla vedena pro celou farnost, jsou zde tedy přehledně uvedeni obyvatelé náležející do Dobřenic, Syrovátky a vsi Pravy.¹⁷ Na základě analýzy provedené v komparaci s údaji z matrik můžeme konstatovat,¹⁸ že v soupisu je uvedeno veškeré obyvatelstvo daných vsí po jednotlivých usedlostech, včetně dětí předzповědního věku, podruhů a služebnictva. U dospělých osob je uvedeno jméno, příjmení, věk, povolání (případně vztah k přednostovi domácnosti) a dále údaje o jejich pevnosti ve víře.

Zásadní je zjištění, že tato kniha jistě obsahuje i děti předzповědního věku. Pozor je však třeba dát na děti nultého věku, neboť vzhledem k evidentnímu shromažďování potřebných dat s časovým předstihem nedošlo k zapsání všech dětí narozených v posledním čtvrtletí před Velikonocemi.¹⁹ Naproti tomu hněvčevská Liber status animarum²⁰ ze stejných let obsahuje všechny děti nultého věku, lze ji tedy dobře použít jako samostatný pramen k popsání konkrétního stavu obyvatelstva v dané chvíli bez nutnosti opravné rekonstrukce.²¹ Obě jsou výborným východiskem k získání informací o konkrétním stavu obyvatelstva k uvedenému datu a dále pro důkladnou identifikaci osob při rekonstrukci rodinných jader a složení domácností na základě matrik. Naopak nepřináší prakticky žádné přímé informace k výzkumu migrace.

Z demografického hlediska se tak jedná o velmi cenný pramen, protože z něho lze rekonstruovat početní stav obyvatel daných lokalit, jejich věkovou strukturu, typologii rodinných domácností, sociální statut obyvatel, a to včetně podruhů, čeledínů a služebných. Velmi však záleželo na pečlivosti a zodpovědnosti místních duchovních správců při jejich vedení, a proto je nezbytné vždy si alespoň metodou sondy ověřit v komparaci s matrikami či případně dalšími prameny úplnost uvedených informací.

Výše uvedené soupisy byly dle biskupského nařízení v následujícím roce 1777 revidovány, ale tyto dopsané údaje lze bezpečně oddělit od původních napsaných v roce 1776. Takže lze získat i demografické informace o populaci v letech 1776–1777.

Problematickým zůstává ověření objektivnosti informací o pevnosti ve víře zaznamenaných ve zmíněných knihách, neboť tyto údaje odrážely práci faráře s věřícími ve farnosti, tudíž daný duchovní nemusel mít přirozeně zájem, aby vyzněla u nadřízených v jeho neprospěch.²²

V poslední třetině 18. století se obsah soupisů duší měnil s ohledem na společenské změny, a to zejména v souvislosti s vydáním tolerančního patentu v roce 1781. Královéhradecký biskup Jan Leopold z Haye, považovaný tradičně za podporovatele náboženské snášenlivosti, inicioval vytvoření nových soupisů duší. Královéhradecká konzistoř na tyto skutečnosti obratem reagovala a snažila se získat informace o stavu duší v diecézi. Dle závazné instrukce vydané konzistoří dne 17. prosince 1782 měly být nové seznamy duší zhotovovány po jednotlivých

z hněvčevské farnosti z roku 1659 a z dobřenské farnosti z roku 1660. Viz ČÁŇOVÁ, Eliška. Seznamy obyvatel vzniklé při rekatolizační činnosti jako prameny pro demografickou statistiku. In *Historická demografie*, 8, 1983, s. 64.

16 Farář Josef František Oliva působil v Dobřenicích od 4. 5. 1770 do 28. 8. 1781, za jeho přispění byla postavena nová farní budova v Dobřenicích.

17 SOKA HK, AF Dobřenice, inv. č. 19, kart. č. 1.

18 Pro porovnání údajů byly použity matriky narozených, zemřelých a sňatků. Viz SOA Zámrs, Sbírka matrik Východočeského kraje, Farní úřad Dobřenice, kn. č. 1475.

19 Jedná se zejména o děti narozené krátce před vyhotovením soupisu, a to s ohledem na rozlehlost farnosti místní duchovní správce za pomoci kaplana shromažďoval data o obyvatelích s časovým předstihem, takže nejsou zcela platná k určitému datu potažmo k datu sepsání soupisu.

20 SOKA HK, AF Hněvčev, neinventarizováno, Liber status animarum (1776–1777).

21 Údaje jsme opět porovnali s matrikami narozených a zemřelých. Viz SOA Zámrs, Sbírka matrik Východočeského kraje, Farní úřad Hněvčev, kn. č. 2286.

22 Srovnej SOKA HK, BK HK, Spisová manipulace 1664–1775 – Hereze, misie, nekatolíci, i. č. 1432–1537.

osadách, a to dle čísel popisných. U zde žijících osob měli duchovní do předepsaného formuláře zaznamenat jméno, příjmení, věk, vyznání a povolání (případně vztah k živiteli, resp. přednostovi domácnosti).²³

Duchovní správci vyhotovili během roku 1783 požadované soupisy, ve sledovaném královéhradeckém vikariátu se dochovala pouze jedna Liber status animarum z tohoto roku, a to z hněvčevské farnosti.²⁴ Dle výše uvedeného nařízení vznikaly však soupisy i v následujících letech. Jeden z dalších dochovaných soupisů vycházejících plně z Hayových pokynů pochází z roku 1798 z dobřenicke farnosti.²⁵ Oproti předchozím soupisům obsahují tyto knihy s ohledem na vydání tolerančního patentu možnost výběru nejen z katolického vyznání, ale i helvétského a augsburského. Pro demografické účely zde nalezneme opět zcela unikátní informace o populaci. Na základě provedené analýzy výše uvedených soupisů v komparaci s matrikami²⁶ jsme zjistili, že jsou zde evidováni veškerí obyvatelé uvedených lokalit, tedy včetně dětí předzповědního věku, služebnictva a podruhů. Status animarum tak zaznamenává u dospělých osob jméno a příjmení, věk, povolání (případně vztah k živiteli). Z tohoto pramene tak zjistíme nejen sumární údaje o obyvatelstvu, ale i důležité informace o složení rodin a domácností. Problém opět nastal u neúplného zaznamenávání dětí nultého věku a úmrtí osob v měsících bezprostředně předcházejících vyhotovení soupisu. Dle Hayova nařízení vyhotovovali někteří duchovní soupisy duší v královéhradecké diecézi až do konce 18. století. Tyto evidenční knihy vedli faráři jak jednorázově, tak i kontinuálně několik let.²⁷

Již od začátku 19. století se však podoba soupisů zcela rozvolnila, přičemž rozhodující pro formu a způsob vedení evidence byl evidentně názor jednotlivých duchovních správců na význam těchto soupisů. Na základě rozboru situace v hradeckém vikariátu můžeme konstatovat, že v první polovině 19. století většinou pod označením Liber status animarum nalezneme kontinuálně vedenou knihu (analogie vedení tzv. populačních knih). Farář do ní zapisoval všechny své věřící, včetně osob jiných vyznání než katolických, i s údaji o stáří a povolání. Problém nastává se značnou nepřehledností, neboť duchovní provedl soupis v určitém roce a později jak docházelo během let ke změnám, nové údaje vpisoval ke starším záznamům a škrtal původní. Často ji vedl po dobu více než deseti let. Takže oproti dřívějším přehledným seznamům, vyhotovovaným k určitému datu, tyto průběžné lze jen velmi těžko použít k stanovení celkových informací o populaci v dané lokalitě k určitému datu. Na druhé straně si často v poznámkách k jednotlivým záznamům psali důležité informace o migraci obyvatelstva a jejich sňatcích. Tento typ pramene má význam zejména pro rozkrytí často složitých rodinných vazeb, složení domácností skládajícího se z početného služebnictva a migrace obyvatel,²⁸ nikoliv však pro získání sumárních údajů o populaci. Najdou se však v tomto směru výjimky jako například Libri status animarum vedené poučovským farářem Antonínem Jeřábkem,²⁹ který ve svých

23 SOKA HK, BK HK, kn. č. 40, folium 232–236.

24 SOKA HK, AF Hněvčeves, Liber status animarum (1783), neinventarizováno. Kniha rozdělena dle obcí ve farnosti, ručně psána, uvedeno i služebnictvo, stejné kolonky jako předepisovalo nařízení z roku 1782. Soupis vyhotoven v roce 1783, v letech 1784–1794 byly psány na konec za každou ves sumární údaje o věřících. Srovnej ČÁP, Jaroslav. Broumov a jeho obyvatelé ve světle soupisu věřících z roku 1785. In *Stopami dějin Náchodska*, č. 3, Náchod, 1997, s. 53–79.

25 SOKA HK, AF Dobřenice, i. č. 20. Kniha nadepsaná Liber status animarum, rozdělena dle obcí ve farnosti, ručně psána, uvedeno i služebnictvo, stejné kolonky jako požadovalo nařízení z roku 1782.

26 SOA Zámorsk, Sběrka matrik Východočeského kraje, Farní úřad Hněvčeves, kn. č. 2286; Farní úřad Dobřenice kn. č. 1475, 1476.

27 Hněvčevská kniha vedena v letech 1783–1794.

28 U manželek se často zaznamenávalo z jaké vsi pocházela a dále informace o jejich rodičích. Dle přítomnosti služebnictva v jednotlivých domácnostech je možno usuzovat na společenský statut rodiny aj.

29 Antonín Jeřábek (nar. 20. 10. 1780, zem. 6. 9. 1842), na poučovskou faru byl delegován 13. 10. 1826, svěřenou farnost vzorně spravoval, získal mimo jiné titul biskupského vikáře. Po deseti letech odešel na faru do Ronova ve žlebském vikariátu.

evidencích prováděl přehledně od sebe oddělené nové soupisy osob, a to po určitých časových periodách, tím minimalizoval potřebnost provádět případné vpisky. Takové knihy se pak stávají kromě jiného také důležitým demografickým zdrojem k zjištění celkové velikosti populace v daných lokalitách.³⁰

U kontinuálně vedených soupisů duší velmi často příslušný duchovní správce oddělil v knize majitele nemovitostí či dlouhodobé nájemce od *nestálého obyvatelstva*, tedy služebnictva. Jejich samostatná evidence byla v mnoha případech vedena zmatečně a neposkytovala údaje o místě jejich pobytu, či dokonce v některých případech se duchovní správce vědomě soustředil pouze na stálé obyvatelstvo. Na opačném pólu stojí soupisy poskytující i evidenci domácího služebnictva s místem jejich původu či odchodu.³¹

Vedle takto vypracovaných soupisů duší byly na různých farních úřadech mnohdy pod stejným označením vedeny jednorázové soupisy sloužící především pro evidenci vykonaných velikonočních zpovědí, často však s rozšířenými kolonkami umožňující statistické výpočty potřebné pro požadované farní evidence a výkazy.³² Daný evidenční pramen, který pracovně označujeme jako rozšířený velikonoční zpovědní rejstřík, umožňuje přinejmenším rekonstrukci rodin, zjištění počtu osob k danému datu, většinou osvětluje sociální statut přednostů domácností. Doposud provedený systematický výzkum v královéhradeckém vikariátu prokázal, že u řady rozšířených velikonočních rejstříků jsou vedeny i děti předškolního a dokonce i nulového věku. I když je z hlediska demografické využitelnosti nutná obezřetnost při posuzování každého jednotlivého soupisu, rozhodně však neplatí a priori tvrzení, že (rozšířené) velikonoční zpovědní rejstříky vzhledem k primárnímu účelu tyto údaje neobsahují.³³

Vzhledem k neexistující jednotné metodice ze strany biskupství k agendě status animarum i po roce 1833 se jednotliví duchovní správci při jejím vedení rozhodovali o formě a typu evidence farníku ve své kolatuře zejména na základě vlastního názoru a zkušeností. Nikde jsme v rámci královéhradeckého vikariátu nezaznamenali dochovaný souběh obou typů pramenů, zřejmě tak soupisy duší sloužily i k ověření návštěvy farníků na velikonoční zpovědi či jejich účasti na svatém přijímání a naopak řada zpovědních rejstříků sloužila i k identifikaci počtu a dalších statistických údajů o věřících dané farnosti.

Na základě analýzy soupisů duší a zpovědních seznamů v královéhradeckém vikariátu můžeme konstatovat několik znaků, které mohou napomoci ke klasifikaci rozdílů, ale i jednotících prvků obou typů evidenčních seznamů. S postupujícím časem se obě evidence k sobě velmi přiblížily a prakticky splynuly v jednu. Soupisy duší (*Seelenbeschreibungsbuch*, (*Liber*) *Status animarum*, *Mannschaftsbuch* apod.³⁴) pořizované za účelem získání jasného a v čase udržitelného přehledu o početním stavu obyvatel farností, jejich stavu a víře se vedly především ve formě vázaných knih formulářového typu, údaje sepsané ve chvíli založení knihy se udržovaly kontinuálně. Jednalo se o farní úřední knihy a byly tedy zapsány v příslušných inventářích mezi knihami farního archivu. Jejich vedení přináleželo do rukou duchovních správců či

30 SOKA HK, AF Pouchov, kn. č. 6, kn. č. 7. Kniha č. 6 nadepsaná *Liber status animarum*, rozdělena dle obcí ve farnosti, ručně psána, vyhotovil ji pouchovský farář, uvedeno i služebnictvo. V knize provedeny oddělené soupisy z let 1810, 1813, 1815, 1820, 1828, mezitím dopisovány změny. Kniha č. 7 nadepsána – Kniha stavu duší, rozdělena dle obcí, ručně psána, uvedeno i služebnictvo, průběžně dopisována, v knize provedeny oddělené soupisy z let 1829, 1830 mezitím dopisovány změny. Záznamy vedeny do roku 1836.

31 SOKA HK, AF Třebechovice pod Orebem, kn. č. 20, 21; AF Dobřenice, inv. č. 21–23.

32 Viz SOKA HK, AD Černilov, i. č. 20–24; AD Holohlavy, kn. č. 50, 58.

33 SOKA HK, AD Černilov, inv. č. 20–24; AD Holohlavy, kn. č. 50, 58.

34 Víc jak dvě desítky v archiváliích dochovaných latinských, českých a německých variant názvů knih, které zahrnujeme pod obecný pojem *status animarum*, uvedla v poznámce č. 27 ve svém příspěvku M. Vojtíšková: VOJTÍŠKOVÁ, Marie. Farní archivy a historicko demografické bádání. In *Historická demografie*, 4, 1970, s. 46–47, o zpovědních seznamech a soupisech duší obecně str. 39–40.

kaplanů, kteří do nich zapisovali, což umožňovalo i případnou větší důvěrnost v poznámkách. Libri status animarum podléhaly kontrolám při kanonických vizitacích.³⁵

Zpovědní rejstříky (Beichtregister, Kommunikantenregister apod.) se vyhotovovaly každoročně v době velikonočního půstu nebo již kolem Vánoc, což se odrazilo i v jejich formě jednoduchého nevázaného soupisu ve formě sešitých (někdy předtištěných) archů. Často je vypracovávali učitelé či představitelé místních samospráv, kteří své elaboráty odevzdávali do rukou příslušného správce. Z hlediska farní registratury se nezahrnovaly mezi farní úřední knihy, proto se ani nevyskytují v obligatorních inventářích. V mnoha případech sloužily pro přímou evidenci návštěv kostela a zpovědí. Často proto obsahovaly duplikované údaje o jménech, které z nich duchovní odstříhávali, a tak měli kontrolu o skutečné návštěvě farníků. Postupným vpisováním poznámek o věřících v průběhu roku sloužily farářům následně ke vzniku nového rejstříku.

Samotné názvy jednotlivých typů duchovních soupisů nejsou rozhodující pro její určení, rovněž zaznamenávané informace, forma předtištěného formuláře či následné využití uvedených údajů nemají jednoznačnou rozlišovací roli. V obou případech se v nich mohou objevovat rubriky o osobách, místech jejich pobytu, sociálním statutu, vyznání, věku, biřmování, schopnosti k a vykonání zpovědi, školní docházce atd. Většinou však platí, že v případech zpovědních rejstříků se zapisovalo s ohledem na jejich formát méně kolonek (obvykle 4–6) než u soupisů duší.

Na konci 19. století chybí již přímá vazba na další evidence, řada výpisů z knih duší zasílaná na biskupskou konsistoř končí v 60. letech 19. století. Četnost dochovaných pramenů jasně poklesla a po roce 1909 jsme již neobjevili v královéhradeckém vikariátu žádný soupis duší vedený ve vázané podobě uceleně evidující obyvatelstvo dané kolatury. Co do přesnosti údajů církevní souhrnné soupisy duší vytlačily relativně přesné státní statistiky, především pak výstupy ze sčítání obyvatel, které v první polovině 20. století již sloužily jako základní prameny pro počty věřících ve farnostech. Sumární údaje z nich lze proto často nalézt i v jednotlivých farních úřadech, které o ně žádaly či jim byly státními úřady zasílány.

Dříve vyhotovované soupisy duší nehrály již zásadní roli při pořizování statistických údajů o obyvatelích a omezily se postupně jen na katolické obyvatelstvo či smíšené rodiny. Spíše než kontinuální evidenci věřících najdeme pak ve 20. století ve farních archivech jednorázové soupisy mnohdy k rozmanitým účelům, např. daňovým apod.³⁶ To samozřejmě souviselo i s obecným vývojem a novými faktory – růstem počtu obyvatel, častou administrací mnohých farností aj.

Na závěr můžeme konstatovat, že oba typy pramenů jsou neopominutelné pro potřeby občanské genealogie, ulehčují, potvrzují a zpřesňují matriční pátrání, poskytují přehled o rodinách a navíc v případě kontinuálně vedených knih status animarum je možné v nich často získat, z důvěrných poznámek duchovního správce, informace o vlastnostech jednotlivých osob či událostech s nimi spojenými, které překračují možnosti pramenů úředního typu a z rodinné paměti se již jistě vytratily.³⁷

35 V rámci průzkumu jsme procházeli i farní inventáře a srovnávali dobové záznamy o farních knihách status animarum.

36 Příkladem může být soupis všech římských katolíků pro potřeby stanovení a rozpočtu daňové přírážky na jednotlivé farníky farnosti Nový Hradec Králové z roku 1941. Viz SOkA HK, AM Hradec Králové, inv. č. 2588, sign. 982, kart. č. 607.

37 Zejména si faráři často poznamenávali nemanželské děti, mravní pochybení, majetkové poměry apod.



Ing. Mgr. Martin Slaboch, Ph.D.

Předseda České genealogické a heraldické společnosti v Praze,
šéfredaktor časopisu *Genealogické a heraldické listy*

Genealogie a příbuzenství

.....

Při svém pátrání v minulosti nacházejí rodopisci moudrost a úctu ke svým předkům, ale málokdy se zamýšlejí nad příbuzenstvím. Obvyklým cílem bývá dohledat co nejvíce předků, dostat se co nejhluběji do minulosti, sepsat rodovou kroniku a někteří genealogové se odhodlají i k uspořádání rodového sjezdu.

Kdo z nás se však již někdy zamyslel nad tím, kolik má příbuzných? Jednoduchá otázka, že? Ale asi nikdo nedokáže odpovědět bez zamyšlení. Přestože žijeme ve stejné době, ve stejné zemi, každý odpovíme jinak. I jednovaječná dvojčata řeknou rozdílný počet svých příbuzných. Otázka bude mnohým právem dlouho vrtat hlavou. Patří mezi příbuzné i již zemřelé osoby? Jsou našimi příbuznými i „nepokrevně příbuzní“ lidé? Je naším příbuzným i „vzdálený“ strejda, kterého jsme nikdy neviděli? I ta hádavá teta, ke které nikdo nechce ani na návštěvu? Kdo tedy ještě je a kdo už není náš příbuzný? Záleží jen na nás, kolik osob počítáme mezi své příbuzné. Stává se, že někoho bereme jednoznačně jako příbuzného, ale on sám nás mezi své příbuzné nezahrnuje. Počet příbuzných se nedá vypočítat žádným vzorcem, je v naší mysli. Počet našich příbuzných se pochopitelně může v průběhu našeho života měnit, a to nejen s úmrtími a narozeními, ale také proměnou našeho vnímání příbuzenství.

Lidé pátrající po svých předcích odpovídají na tuto otázku obvykle vyšším počtem než běžná populace, okruh příbuzných se rodopiscům zvětšuje. Mohli bychom klidně za své příbuzné určit 7 580 000 000 lidí žijících v současné době na naší planetě a nechybovali bychom. Na otázku počtu příbuzných prostě není špatné odpovědi.

Jak příbuzenství vzniká? Nejpřirozeněji narozením, sňatkem, také však adopcí (osvojením) dítěte, ale i adopcí dospělého člověka.

Příbuzenství hrálo v minulosti mnohem důležitější roli než dnes, avšak jsou na světě krajiny, kde jsou i dnes příbuzenské vazby v životě jednotlivce velice významné. V některých společnostech musí každý člen rodu a klanu znát své předky, protože jen tak může prokázat svoji příslušnost ke svému rodu či klanu. Mnoho kultur na Zemi například rozděluje přísně příbuzenstvo z otcovy strany a matčiny strany a má to velký význam v mnoha oblastech života.

Studiem příbuzenství se zabývá kulturní antropologie, neboť je jisté, že bez poznání příbuzenských vazeb nelze pochopit strukturu a fungování žádné společnosti.

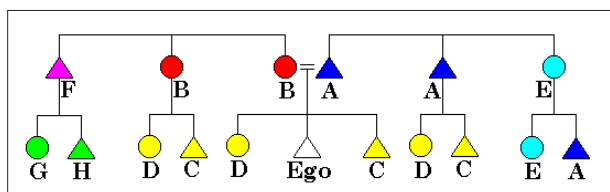
Leckoho překvapí, že se příbuzenství velmi proměňuje, zeslabuje či zesiluje. Ovlivňuje ho také vývoj medicíny a vůbec technický pokrok. Dnes je snadné určit genetickými metodami otce dítěte, ale zase již vždy neplatí staré latinské moudro *Mater semper certa est, pater semper incertus est* (matka je vždy jistá, zatímco otec je vždy nejistý), neboť se setkáváme s novými

mi metodami oplodnění a třeba též i s tzv. náhradním mateřstvím, kdy je embryo biologických rodičů implantováno do dělohy náhradní matky, která po porodu odevzdá (resp. měla by) novorozeně genetické matce. Kdo je tedy matkou dítěte? Ta, která ho porodila, jak je zakotveno v našem právu, nebo ta, z jejíhož oplozeného vajíčka dítě v náhradní matce vyrostlo?

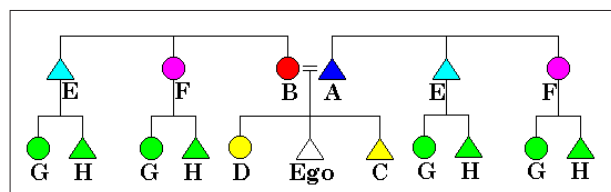
K poznání příbuzenských vazeb je potřeba dlouhodobého výzkumu a rovněž dokonalé znalosti jazyka zkoumané společnosti. Uvažme, kolik osob můžeme v češtině pojmenovat slovem *strýček*. Slova označující členy rodiny a blízké příbuzné patří k nejstarším slovům každého jazyka. Počet termínů se však v jednotlivých jazycích liší, kupříkladu v češtině vystačíme s 26 základními slovy pro pojmenování svých příbuzných. Mnohé české termíny pro příbuzné osoby jsou zapomenuté (zelva, deveř, pastorek ad.), ale vznikají pojmenování nová, kterým by naše prababičky a pradědečkové nerozuměli (např. bejvalka, exmanžel, skorotchán, švára, zelená vdova), a jistě se budou objevovat další.

Antropologové se snažili od druhé poloviny 19. století příbuzenské systémy porovnávat, analyzovat, třídit, a tak vznikaly různé typologie. Evropské badatele zarážela polygamie, matriarchát, pravidla nástupnictví, svatební obřady, postmaritální rezidence, způsoby dědění odlišné od západní kultury a všechny další odlišnosti, se kterými se při svých výzkumech setkávali. Zamýšleli se nad „přirozeností“ a vývojem „primitivních“ příbuzenských systémů.

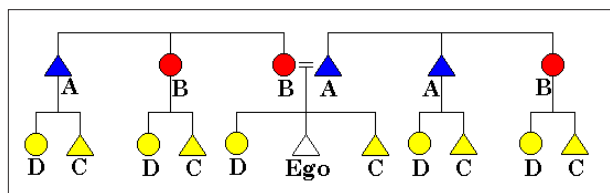
Nejčastěji je dnes používána typologie systémů příbuzenské terminologie na základě termínů v generaci Ego. Do současné podoby ji vypracoval americký antropolog George Peter Murdock (1897–1985) ve svém díle *Social Structure* (New York, 1949). Tato typologie bývá také pro různé typy bratranců a sestřenic a sourozenců Ego nazývána jako *klasifikace bratranců a sestřenic*. Na základě terminologických rozdílů v nulté generaci klasifikuje všechny příbuzenské typologie na světě do šesti základních typologických skupin. Tyto typologie byly (a jsou dosud) pojmenovány podle etnik, u kterých byla daná příbuzenská terminologie poprvé identifikována a popsána, případně u kterých jednoznačně převažuje. Rozeznáváme tak 6 základních typologických systémů: crowský – podle severoamerických Crow (Vraních) Indiánů, eskymácký, havajský, irokézský (dakotský), omažský (podle severoamerických indiánů Omahů) a súdánský.



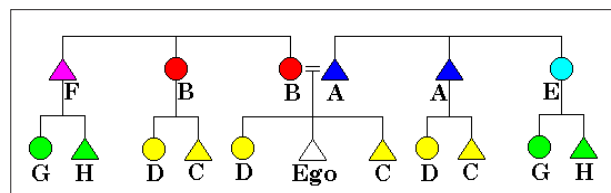
Obr. 23: Crowský typologický systém.



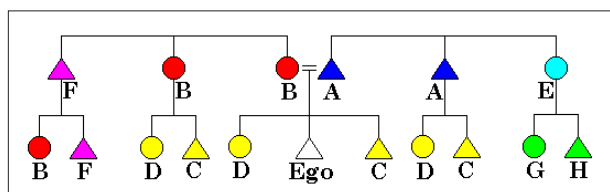
Obr. 24: Eskymácký typologický systém.



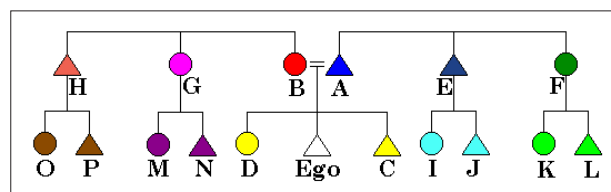
Obr. 25: Havajský typologický systém.



Obr. 26: Irokézský typologický systém.



Obr. 27: Omažský typologický systém.



Obr. 28: Súdánský typologický systém.

Tato typologie však není neměnná a za pár desítek let může díky proměně příbuzenských vazeb vypadat úplně jinak. Našemu příbuzenskému systému je nejvíce podobný eskymácký, ačkoli naši pradědové nikdy žádného eskymáka neviděli. Příbuzenské systémy nejsou příliš vázány na místo žití na zeměkouli ani na náboženství, srovnajme chápání příbuzenství jihomoravské katolické rodiny s katolickou rodinou v Tanzánii.

Nejjednodušším systémem je havajský, který si vystačí pouze se třemi termíny pro označení 16 nejbližších příbuzných ve dvou generacích. Všichni sourozenci, bratřanci a sestřenice jsou klasifikováni stejným termínem. Naopak nejsložitější je súdánský, který označuje každého ze 16 nejbližších příbuzných odlišným termínem.

Nikdy se vědcům nepodařilo přepočítat, kolik žije v daném příbuzenském systému celkově osob. Stejně tak je obtížné zjistit, kolik lidí žije v monogamních svazcích a kolik v polygamních, a to i ve společnostech, kde je to dovoleno. Používá se tak statistika příbuzenských typologických systémů podle výskytu ve 447 světových společnostech, jak je popsal a rozdělil americký antropolog Burton Pasternak v 70. letech 20. století.

Havajský	32 % (144 společností)
Irokézský	25 % (113 společností)
Eskymácký	16 % (73 společností)
Omažský	10 % (45 společností)
Crowský	8 % (36 společností)
Súdánský	8 % (36 společností)

S příbuzenstvím se setkáme na celém světě, a přestože se lidé z biologického hlediska reprodukuji na celé Zemi stejně, má velice různorodé podoby.

„Příbuzenské vazby, které lidé uznávají a rozlišují, určují, koho si vzít, kde žít, jak vychovávat děti, které předky uctívat, jak řešit rozpory, kterou půdu obdělávat, který majetek zdědit, na koho se obrátit s prosbou o pomoc v případě společných zájmů a další mnohé náležitosti.“

prof. Ladislav Holý (1933–1997), český sociální antropolog

Odhadnout vývoj příbuzenství nelze, ale změny, ke kterým v životě lidí dojde, bude zajisté reflektovat i příbuzenská terminologie. Pokud bude v našem prostředí nadále narůstat rozvodovost, lidé nebudou uzavírat manželské sňatky, bude přibývat nemanželských dětí, homosexuálové budou moci adoptovat děti apod., je možné, že se vytvoří nový terminologický systém pro různé typy rozvedených manželů i nesezdaných partnerů a jejich dětí.

Věnujme se s nadšením a radostí rodopisu, neboť jde o ušlechtilou vědu, ale zamýšlejme se také nad svými příbuzenskými vazbami a udržujme je.

Fotografie z konference

*Fotografie 2:
Zájemci o genealogii se tento-
krát setkali ve
východočeském
Hradci Králové.*



*Fotografie 3:
Zúčastnila se
přibližně stovka
návštěvníků
z celé České
republiky.*



*Fotografie 4:
Na konferenci
přijela Česká
televize (reportáž
publikována na
webu ct24.cz).*



Fotografie z konference



*Fotografie 5:
Rozhovor pro
zpravodajství
České televize
s Markétou
Řezáčovou.*



*Fotografie 6:
Odborná diskuse:
Michal Hanzal
(vedení CJKSPD)
a Ivo Šulc (ředitel
SOA v Zámrsku).*



*Fotografie 7:
Je skvělé vidět
mezi zájemci
o genealogii a
rodinnou histo-
rii naši mládež.*

Fotografie z konference

*Fotografie 8:
Čtvrtému roční-
ku konference
přálo i počasí
(přesun účast-
níků na oběd).*



*Fotografie 9:
O výukový
workshop čtení
kurentu ve sta-
rých matrikách
byl velký zájem.*



*Fotografie 10:
Po workshopu
o využívání webu
FamilySearch
následoval odpo-
lední program.*



Státní oblastní archiv v Zámrsku



Foto – <http://vychodoceskearchivy.cz>

je správním úřadem na úseku archivnictví a výkonu spisové služby a organizační složkou státu řízenou Ministerstvem vnitra České republiky. Správní oblastí archivu je Královéhradecký a Pardubický kraj, kde mimo jiné dohlíží na výkon spisové služby a vyřazování dokumentů, vybírá a přejímá archiválie vzniklé z činnosti úřadů státní správy, regionální samosprávy a dalších veřejnoprávních institucí i podnikatelských subjektů. Archiv zajišťuje všestrannou péči o uložené archiválie, které odborně zpracovává, restauruje, předkládá badatelské veřejnosti a podílí se na vědecké, výzkumné a publikační činnosti v oblasti archivnictví a příbuzných vědních oborů.

Adresa:

Státní oblastní archiv v Zámrsku

Zámorsk 1

565 43 Zámorsk

tel. – sekretariát: +420 465 503 101

web:

<http://vychodoceskearchivy.cz/zamorsk>

Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů

Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů byla založena v roce 1830 ve státě New York jako Spasitelova znovuzřízená církev a její členové patří mezi křesťany. Ačkoli vznikla v USA, nelze ji považovat za americkou církev, od roku 1996 žije mimo Spojené státy více členů než na území USA. Počet členů se dynamicky zvyšuje – roční přírůstek činí čtvrt milionu obrácených a církevní publikace jsou překládány do více než 150 jazyků.

Církev nemá placené profesionální duchovní a je finančně nezávislá na jakémkoli státu, v němž působí – provoz je hrazen pouze z příspěvků členů. Členové Církve po celém světě slouží druhým a svým životem se snaží následovat Ježíše Krista, jeho příklad a učení.

Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů je známá svým dobře vypracovaným programem humanitární pomoci – v případě katastrof kdekoli na světě reagují členové Církve (známí také jako Svatí posledních dnů nebo mormoni) velmi rychle darováním potravin, oblečení a zdravotnického materiálu či jinou pomocí; mimoto jsou Církví organizovány projekty očkování proti nemocem, školení v resuscitaci novorozenců, zajištění pitné vody,

darování invalidních vozíků nebo léčby zraku.

Církev neustále zdůrazňuje význam učení spolu s dosažením co nejvyššího možného stupně vzdělání; z tohoto důvodu zakládá po celém světě školy, univerzity, semináře a instituty a spravuje vzdělávací fond, který pomáhá studentům s omezenými zdroji financí.

Středem pozornosti církevních nauk je rodina – charakteristickým učním Svatých posledních dnů je to, že manželství a rodina mohou pokračovat i po smrti. To je možné tehdy, když rodiče a děti dají Bohu zvláštní slib v posvátných chrámech, které jsou k tomuto účelu zasvěceny.

Působení Církve Ježíše Krista Svatých posledních dnů v Československu se datuje od roku 1929, kdy došlo k jejímu právoplatnému uznání státem. Legální veřejné aktivity Církve v naší zemi byly přerušeny v období protektorátu za 2. světové války a poté na dlouhých 40 let během vlády totalitního režimu. Po pádu železné opony se však CJKSPD znovu zařadila mezi státem uznané církve a nyní čítá její členská základna v ČR přibližně 2500 členů zorganizovaných v kongregacích obvykle nazývaných sbory nebo odbočky.



Adresa:

Církev Ježíše Krista
Svatých posledních dnů
Badeniho 290/1
160 00 Praha 6
tel. +420 224 322 215

www.cirkev-jezise-krista.cz
www.zpravy-mormon.cz

Vlevo: Chrám v Paříži, Francie
zdroj: www.cornerstoneart.com

Proroci a presidenti – několik spojitostí mezi Církví Ježíše Krista Svatých posledních dnů a Bílým domem, které stojí za povšimnutí *

V roce 2004 udělil americký prezident George W. Bush během slavnostního obřadu v Bílém domě Presidentskou medaili svobody Gordonu B. Hinckleymu, patnáctému presidentu Církve Ježíše Krista Svatých posledních dnů. Při tom prohlásil: „Miliony Američanů vzdávají velkou úctu Gordonu B. Hinckleymu, který dosud slouží jako president Církve Ježíše Krista Svatých posledních dnů a který nyní dosáhl věku 94 let.“ Dále president Spojených států ocenil presidenta Hinckleyho jako vnuka mormonských pionýrů, který zasvětil svůj život službě v Církvi od roku 1935.



President George W. Bush uděluje presidentu Gordonu B. Hinckleymu 23. června 2004 Presidentskou medaili svobody.

Ten den se stal milníkem ve vztazích mezi vedením Církve Ježíše Krista Svatých posledních dnů a Bílým domem. „Tyto vztahy však nebyly od samého začátku tak harmonické,“ píše ve své knize *Presidents and Prophets* její autor Michael K. Winder.¹

Martin Van Buren

První setkání tváří v tvář mezi prorokem a presidentem USA se uskutečnilo v roce 1839, kdy se Joseph Smith setkal s Martinem Van Burenem, osmým presidentem Spojených států. Joseph Smith však z něj nebyl nadšen.

Poté, co Svatí posledních dnů byli vyhnáni z Missouri, obrátil se Prorok na americké ministerstvo spravedlnosti. V rozmezí let 1839 a 1844

se Joseph Smith setkal několikrát s Martinem Van Burenem a apeloval na něj a na další zástupce států s žádostí o pomoc, ale nikdy se od nich nedočkal žádné podpory.

„Váš nárok je oprávněný, ale nemohu pro vás nic udělat,“ řekl Van Buren Josephu Smithovi v roce 1840. „Kdybych se vás zastal, ztratil bych hlasy voličů z Missouri.“

Joseph Smith později v rozhovoru pro jednu noviny prohlásil, že Van Buren „se na presidentské křeslo hodí méně než můj pes, protože můj pes se bude snažit ochránit svého napadeného a zraněného pána, zatímco současný vrchní představitel nehne ani prstem, aby pomohl utlačované a pronásledované skupině lidí majících právo na svobodu.“

Když později sám Prorok zahájil svou kandidaturu na presidenta Spojených států, jedním z jeho slibů bylo znovuzřízení velikosti Ameriky, která začala upadat v důsledku opovrženíhodného jednání Martina Van Burena.

Abraham Lincoln

Je možné, že budoucí president Abraham Lincoln a Joseph Smith se setkali v Illinois v roce 1839, ačkoliv Lincolnovy cesty se zcela jistě protnuly s cestami církevních vedoucích v následujících letech, kdy Lincoln asistoval členům Církve v zabezpečení zakládací listiny města Nauvoo.

Staré seznamy výpůjček z knihovny Kongresu také potvrzují, že Lincoln si v roce 1861 půjčil jeden výtisk Knihy Mormonovy a další literaturu napsanou Svatými posledních dnů. Ponechal si Knihu Mormonovu ke studiu po dobu osmi měsíců a vrátil ji v červenci 1862.

Theodore Roosevelt

Během své návštěvy Utahu v květnu 1903 se president Theodore Roosevelt stal prvním americkým presidentem, který přednesl projev v historické budově Tabernacle v Salt Lake City. Ocenil mormonské pionýry a jejich potomky za to, že osídlili poušť a proměnili ji v nádherné místo: „Přišli jste na území, které bylo na začátku nazýváno pustinou, a způsobili jste, nikoliv jen obrazně, ale doslova, že divočina rozkvetla jako růže,“ prohlásil president u řečnického pultu.

Když Roosevelt zemřel, byl apoštol a současně senátor Reed Smoot jedním z mála přátel pozvaných na jeho soukromý pohřeb. Zazpívali presi-

* Zpracováno podle článku „Prophets and presidents: 11 noteworthy connections between the LDS Church and the White House“, www.deseretnews.com (viz link). Zdroj fotografií – tamtéž.

1 Michael K. WINDER, *Presidents and Prophets*, United States 2007, viz link – www.amazon.com.

Představujeme sponzory konference

dentovu oblíbenou píseň „Jak pevný to základ“.

Warren Harding a Herbert Hoover

Smoot byl také blízkým přítelem presidenta Warrena Hardinga, který v presidentském úřadu USA působil na začátku 20. let. Tento pozitivní osobní vztah vedl k setkáním presidenta Hardinga s dalšími apoštoly, a dokonce s prezidentem Církve Ježíše Krista Svatých posledních dnů v Utahu během své osudové cesty na Západ, která pro něj skončila zástavou srdce v San Franciscu.

O několik let později se Reed Smoot stal blízkým přítelem presidenta Herberta Hoovera. Když se Smoot po úmrtí své první manželky znovu oženil, musel zrušit svou svatební cestu a vrátit se do Washingtonu D.C. President Hoover totiž zařídil novomanželům líbánky v Bílém domě včetně svatební hostiny na jeho jižní terase.

Dwight Eisenhower

Je všeobecně známo, že člen Kvora Dvanácti apoštolů Ezra Taft Benson působil v kabinetu Dwighta Eisenhowera osm let. Díky jeho vlivu president Eisenhower navštěvoval rodinné domácí večery, poslouchal Mormon Tabernacle Choir,² účastnil se modliteb před každou schůzkou a poznal mnohé další členy Církve Ježíše Krista Svatých posledních dnů, včetně jejího tehdejšího presidenta Davida O. McKaye.

Od Roosevelta po Obamu

President Franklin Delano Roosevelt jednou poslal dopis svému příteli Winstonu Churchillovi a jeho ženě týkající se genealogie a Svatých posledních dnů. President se v novinách Deseret News dočetl, že jsou s Churchillem vzdálení bratrance. „O mormonech mám vysoké mínění, protože jsou to výborní občané,“ napsal Roosevelt.

V posledních letech se stalo tradicí, že vedoucí Církve Ježíše Krista Svatých posledních dnů věnují presidentu USA dar v podobě zpracované rodinné historie. V tomtéž duchu se setkali president Thomas S. Monson a starší Dallin H. Oaks z Kvora Dvanácti apoštolů v roce 2009 s prezidentem Barackem Obamou v Oválné pracovně Bílého domu. Tato návštěva byla již čtrnáctou podobnou v pořadí, kdy se setkali president

Spojených států s prezidentem Církve Ježíše Krista Svatých posledních dnů ve Washingtonu.

Tam se rovněž setkal president Hinckley dvakrát s prezidentem Bushem (v r. 2001 a 2004) a předtím v roce 1995 osobně předal tehdejšímu úřadujícímu presidentu Billu Clintonovi výtisk dokumentu „Rodina – prohlášení světu“.



President Barack Obama při setkání s prezidentem Thomasem S. Monsonem (uprostřed) a Dallinem H. Oaksem (zcela vpravo) nad rodokmenem presidenta Obamy.

Presidenti George H. W. Bush a Richard M. Nixon nikdy nepozvali církevní vedoucí do Bílého domu, ale oba několikrát přicestovali za generálními autoritami do církevního ústředí v Utahu.

President John Fitzgerald Kennedy navštívil Utah pětkrát, naposledy v září 1963, pouhé dva měsíce předtím, než na něj byl spáchán atentát v Dallasu. Ve svém proslovu v budově Tabernacle tehdy prohlásil:

„Pamatujme na to, že mormoni byli v minulém století pronásledovanou a utlačovanou menšinou, která byla hnána z místa na místo, stávali se obětí násilí a někdy i vražd, zatímco nyní, v krátkém časovém rozmezí jednoho sta let, jsou známí díky své víře a dílu, těší se účtě po celém světě a jejich názor je respektován v nejvyšších radách této země.“ A na závěr dodal: „Tak jako uspěli mormoni, může uspět celá Amerika, pokud se nevzdáme nebo nevrátíme zpět.“



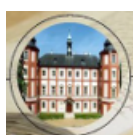
President CJKSPD David O. McKay a budoucí president USA John F. Kennedy na návštěvě Utahu 30. ledna 1960.

2 Světoznámý 360členný dobrovolnický pěvecký sbor s více než 170letou tradicí; od roku 2018 nese jméno *The Tabernacle Choir at Temple Square*.

Genealogii definuje akademický slovník cizích slov jako pomocnou historickou vědu, která se zabývá studiem rodokmenů, rodových a rodinných souvislostí jednotlivců. Na jednom z plakátů FamilySearch je nadpis „Jde o rodinu“. A skutečně v genealogii jde vždycky o rodinu. Při bádání v rodinné historii musíme vždy začít u nějakého jednotlivce. Čím dále se dostáváme v rodinné historii, tím více zjišťujeme, že jsme vlastně všichni příbuzní. Dost často v komunitě genealogů nastává zjištění, že jsem příbuzný s někým, koho vůbec neznám. Jako členové Církve Ježíše Krista Svatých posledních dnů věříme, že jsme všichni rodina Boží, a také věříme, spolu s dalšími křesťany, že prvními rodiči byli Adam a Eva. Každý z nás je článkem v řetězu generací, těch, co nás předešli, a těch, co přijdou po nás. Genealogie je obor, ve kterém platí, že s každým dalším krokem dozadu se posouváme vpřed.

(Z úvodního proslovu Michala Hanzala z předsednictva Církve Ježíše Krista Svatých posledních dnů v České republice na 4. ročníku genealogické konference v Hradci Králové)

CÍRKEV
JEŽÍŠE KRISTA
SVATÝCH
POSLEDNÍCH DNŮ



**Státní oblastní
archiv v Zámruku**